

Blandade lärande nätverk

Ett verktyg för kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Hjälpmedelsinstitutet

© Hjälpmedelsinstitutet (HI) 2010

Författare: Eva Sennemark

Ansvarig informatör: Magdalena Marklund

Ansvarig handläggare: Ingela Månsson

Formgivning: Ordförrådet AB

Upplaga: 1 000 ex

ISBN 978-91-85435-86-9 (tryck)

Artikelnummer:

10317

Publikationen kan beställas på HIs webbplats, www.hi.se/publicerat
via telefon 08-620 17 00 eller hämtas i pdf-format, www.hi.se/publicerat
Den kan också beställas i alternativa format från HI.

Eva Sennemark, Contextio Ethnographic

Blandade lärande nätverk

Ett verktyg för kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Innehåll

Sammanfattning	3
1 Inledning	5
1.1 Nationellt kompetenscentrum Anhöriga – NkA.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	7
1.3 Läsanvisningar och begrepp	7
2 Blandade lärande nätverk – en orienterande bakgrund.....	9
2.1 Praxisgemenskap, Community of Practice eller lärande nätverk	9
2.2 Blandade lärande nätverk inom NkA.....	11
3 Genomförande av utvärderingen	16
3.1 Material och metod.....	16
4 Erfarenheter från lokala nätverk och temanätverk	19
4.1 Lokala ledare	19
4.2 Deltagarnas erfarenheter.....	27
4.3 Mot en ökad kunskap	32
4.4 Vad har hänt i kommunerna?	37
5 Erfarenheter på den övergripande nivån.....	42
5.1 Bakgrund	42
5.2 Arbetsprocessen	43
5.3 Framgångsfaktorer och utmaningar	46
5.4 Förslag på förbättringar inför framtiden	49
6 Avslutande diskussion och rekommendationer	50
6.1 Sammanfattande slutsatser.....	50
6.2 Utmaningar inför framtiden.....	53
6.3 Ett hållbart lärande	55
Referenser	56
Bilaga 1: Verksamhetslogik för lärande nätverk NkA.....	58
Bilaga 2: Frågeguide deltagare lokala lärande nätverk	60
Bilaga 3: Frågeguide lokala ledare	61

Sammanfattning

Nationellt kompetenscentrum Anhöriga (NkA) bildades 2008 och är ett statligt initiativ för att samla in, utveckla och sprida kunskap kring anhörigas situation liksom att bidra till utveckling av adekvat stöd till anhängvårdare. Uppdraget som i första fasen är tvåårigt gick till Fokus – Regionförbundet i Kalmar län tillsammans med sex samarbetspartners.

En viktig del av NkA:s arbete under det första verksamhetsåret har varit lärande nätverk eller praxisgemenskaper. **Blandade** lärande nätverk, sammansatta av personer från NkA:s olika målgrupper har bedrivits inom fyra olika utvecklingsområden på lokal och nationell nivå (temanätverk). Syftet är att bidra till kunskaps- och erfarenhetsbyte mellan deltagarna i de lärande nätverken samt att generera utvecklingsarbete inom området anhörigstöd i de berörda kommunerna.

En utvärdering initierades av projektledningen och Hjälpmedelsinstitutet. Fokusgrupper genomfördes med deltagare i nio lokala nätverk samt med lokala ledare inom respektive temanätverk och ansvariga för temanätverken. Ytterligare sexton lokala nätverk nåddes via självvärderingar där deltagarna diskuterade samma frågor som under fokusgrupperna. Inledningsvis genomfördes också en verksamhetslogik med projektledningen där resurser, aktiviteter och förväntade resultat kartlades (se bilaga 1). Datainsamlingen pågick under våren 2009. De lokala nätverken hade då träffats under cirka ett halvår.

Resultatet visar att det har skett en tydlig kunskapsutveckling på samtliga nivåer, det vill säga både hos deltagarna i de lokala lärande nätverken, hos de lokala ledarna, såväl som hos ansvariga möjliggörare. Arbetsmodellen med blandade målgrupper skapade enligt deltagarna en bra förutsättning för kunskaps- och erfarenhetsutbytet. En förutsättning har varit användningen av modern IT som knutit ihop temanätverken nationellt och gett de lokala ledarna möjlighet till stöd och erfarenhetsutbyte.

I flera av de berörda kommunerna har utvecklingsområden inom anhörigstödet identifierats och deltagarna beskrev också konkreta exempel på förändringar. Ett stort antal av de lokala nätverken har blivit referensgrupper i sina kommuner för vidare diskussioner kring utvecklingen av anhörigstödet. De kortsiktiga målsättningarna för nätverken får därmed sägas vara uppfyllda medan långsiktiga målsättningar är svårbedömda efter så kort tid.

Utvärderingen pekar också på några förbättringsområden som främst rör forskningsanknytningen, tydlighet i informationen och stöd till lokala ledare, exempelvis i form av en inledande utbildning. Många utmaningar har lösts under tidens gång och förbättringar initierats av möjliggörarna själva. Den största utmaningen i dagsläget är att rekrytera nya lokala ledare.

1 Inledning

Den svenska befolkningens livslängd ökar som på många andra håll i Europa. Den kvarboendepincip som rått i Sverige sedan 90-talet innebär att äldre ska få möjlighet till ett självständigt liv i det egna hemmet så länge som möjligt. Stor del av vården och omsorgen för äldre personer har tagits över av anhöriga i takt med att antalet äldrevårdsplatser minskat i de svenska kommunerna (Socialstyrelsen 2009a). Med anhörig avses då en person inom familjen eller en nära släkting. År 2001 infördes begreppet anhörigvårdare vilket enligt Socialstyrelsens termdatabas innebär *en person som vårdar närstående som är långvarigt sjuk, äldre eller har funktionsnedsättning*.¹

På senare år har medvetenheten ökat om att anhöriga i sin tur behöver stöd för att kunna fortsätta ge vård och omsorg till sina närstående. Det har lett till en rad satsningar där regeringen via statliga stimulansmedel försökt få kommunerna att utveckla sitt anhörigstöd. En sådan satsning var Anhörig 300, följt av den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården 2001–2004. Under de senaste åren har ytterligare stimulansmedel avsatts till utveckling av kommunernas anhörigstöd där kommunerna fått ansöka via respektive länsstyrelse. Resultatet är att flertalet av landets kommuner har utvecklat ett anhörigstöd inom de områden som lyfts fram som viktiga i regeringens beslut (Socialstyrelsen 2009b).

Fortfarande finns det dock stora skillnader i tillgängligt anhörigstöd mellan de svenska kommunerna. Från och med 1/7 2009 har en ny lag slagit fast att kommunerna **ska** erbjuda stöd till anhöriga som vårdar äldre personer i hemmet. Detta är en skärpning av en tidigare skrivning från 1998 som slog fast att kommunerna **bör** erbjuda sådant stöd. Kommunerna kommer att få sammanlagt 300 miljoner kronor årligen till anhörigstöd. Dessa medel kommer att vara ”öronmärkta” under 2009 och 2010 (Magnusson & Hanson 2009). Som ytterligare ett stöd i kommunernas utvecklingsarbete erbjöd Socialstyrelsen i maj 2007 universitet och högskolor, FoU-enheter med flera att ansöka om projektmedel för att under två år driva ett nationellt kompetenscentrum för anhörigfrågor. Uppdraget gick till Fokus – Regionförbundet i Kalmar län tillsammans med sex samarbetspartners (Magnusson & Hanson 2009).

¹ Med närstående avses enligt Socialstyrelsens termdatabas *person som den enskilde anser sig ha en nära relation till* (<http://app.socialstyrelsen.se/termbank>).

1.1 Nationellt kompetenscentrum Anhöriga – NkA

Nationellt kompetenscenter Anhöriga (NkA) bildades 2008, och består av sju samarbetsparter med olika kompetens och som är geografiskt spridda över landet. Dessa parter är Fokus – Regionförbundet Kalmar, FoU Sjuhärad Vålfärd, Kinnéuniversitetet, Anhörigas riksförbund, Hjälpmedelsinstitutet, länssamordnarna för anhörigstöd i Norrland och Landstinget i Kalmar (Ansökan 2007). Parterna representerar också kompetenscentrets samtliga målgrupper. NkA:s styrgrupp består av representanter från samverkansparterna och träffas fyra gånger per år för planering och uppföljning. Verksamheten leds av en verksamhetschef och en forsknings- och utvecklingsledare (Magnusson et al. 2009).

Kompetenscentrets uppdrag är att bidra till en högre kvalitet och produktivitet i vården av äldre personer med inriktning på frågor som rör anhörigas situation genom att:

- skapa nationell överblick över området
- samla in, strukturera och sprida kunskap inom området anhörigstöd
- stimulera och stödja utvecklingsarbete samt bidra med implementering av kunskap om anhörigas situation
- bidra till högre produktivitet och kvalitet i arbetet inom vård och omsorg
- ta del av internationella erfarenheter och forskningsresultat.

Målgrupper för arbetet är anhöriga och äldre, anställda inom vård och omsorg samt hälso- och sjukvården, beslutsfattare inom området samt intresseorganisationer. NkA:s verksamhetsidé bygger på skapandet av möten mellan olika kunskaps- och erfarenhetsformer såsom:

- förstahandserfarenheter hos anhörigvårdare, brukare och deras organisationer
- praktisk erfarenhet hos personal inom anhörigstöd och äldreomsorg
- organisatorisk- och policyerfarenhet hos beslutsfattare
- vetenskaplig kunskap och metodkunskap hos forskare (Magnusson & Hanson 2009).

En innovativ del av NkA:s arbete under det första verksamhetsåret har varit **blandade lärande nätverk**.² Det innebär att personer från de olika målgrupperna regelbundet möts och diskuterar frågor som rör anhörigstöd och utvecklingen av detta. Genom att tillvarata kunskap från samtliga målgrupper och skapa arenor för erfarenhetsutbyte vill projektledningen bidra till kunskapsinsamlingen samt stimulera och stödja kommunernas utvecklingsarbete. Lärande nätverk har fokuserat

² Lärande nätverk, på engelska kallat Community of Practice förklaras mer ingående i kapitel 2.

på fyra utvecklingsområden; Individualisering, Samverkan och partnerskap, Kombinera förvärvsarbete och anhörigomsorg samt E-tjänster.³

Då verksamheten är ny och kan beskrivas som ett innovativt metodutvecklingsarbete fanns intresse av en utvärdering av arbetsmodellen. Uppdraget gick till Eva Sennemark, Contextio Ethnographic AB. Utvärderingen har genomförts med stöd av Hjälpmedelsinstitutet och Fokus – Regionförbundet i Kalmar län.

1.2 Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet har varit att utvärdera arbetsprocessen i de lokala och nationella blandade lärande nätverken för att se vad dessa har lett fram till. Frågeställningarna som legat till grund för utvärderingen har varit följande:

- På vilket sätt har deltagande i de lärande nätverken påverkat de individer som deltagit i nätverken, exempelvis i form av ökad kunskap, nya insikter eller förändrat förhållningssätt?
- Finns det tecken på att lokalt utvecklingsarbete har initierats eller är på väg att initieras som en följd av arbetet i de lokala nätverken?
- Vilket informations- eller utbildningsmaterial har producerats så här långt i nätverken och hur har processen fungerat?
- Vilka framgångsfaktorer och hinder/utmaningar på olika nivåer kan identifieras inför det framtida arbetet i blandade lärande nätverk?

1.3 Läsanvisningar och begrepp

I del två ges en orienterande bakgrund till hur den nuvarande arbetsmetoden har utvecklats. Del tre beskriver hur utvärderingen har genomförts, metod och dataanalys. I del fyra redovisas de lokala ledarnas respektive deltagarnas erfarenheter av de lärande nätverken. Del fem ger en beskrivning av den nationella nivån under det första verksamhetsåret och möjliggörarnas erfarenheter av de lärande nätverken. I del sex görs en sammanfattande diskussion utifrån det redovisade resultatet, slutsatser och rekommendationer.

³ De fullständiga namnen är Individualisering, utvärdering och utveckling av anhängstöd, Samverkan och Partnerskap i stöd och hjälp till anhöriga, Kombinera förvärvsarbete och anhörigomsorg samt E-tjänster och ny teknik för anhängvårdare.

Begrepp

Nedan förklaras några av de begrepp som används i rapporten för att underlätta läsningen. Källor är Socialstyrelsens termdatabank och www.ahrisverige.se

Anhörig – person inom familjen eller de närmaste släktingarna.

Anhörigvårdare – ”person som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk, äldre eller har funktionsnedsättning” (Ansökan 2007).

Anhörigrikedagen – anordnas årligen av Anhörigas riksförbund (AHR) och Nationellt kompetenscentrum Anhöriga. Syftet är att ge stöd och möjlighet till anhöriga att träffas och ta del av aktuell forskning och utveckling inom området anhörigstöd. Utställningar, föredrag och presentationer varvas med seminarier under två dagar.

Närstående – används ibland som synonymt med anhörig. Enligt Socialstyrelsens termdatabank definieras det som ”person som den enskilde anser sig ha en nära relation till”.

Möjliggörare – forskare eller praktiker som har ansvaret för varje utvecklingsområde och de lokala blandade lärande nätverk som ingår i dessa.

2 Blandade lärande nätverk – en orienterande bakgrund

2.1 Praxisgemenskap, Community of Practice eller lärande nätverk

Ett lärande nätverk översätts också ofta med termen *praxisgemenskap* och utgörs av en grupp med människor som delar ett gemensamt intresse och som arbetar tillsammans för att uppnå ett gemensamt mål. Begreppet Community of Practice (CoP) har sitt ursprung inom lärandeteorin och myntades av Etienne Wenger och Jean Lave (Lave 1992; Wenger 1998) Wenger lyfter fram tre huvudsakliga kännetecken på en CoP (www.ewenger.com/theory).

- **Intresseområde** – en CoP kännetecknas av att deltagarna delar ett intresseområde som de känner ett djupt engagemang för. Området behöver inte erkännas som ett ”expertområde” av samhället i övrigt men kunskapen som medlemmarna delar med sig till varandra av upplevs som värdefull för dem själva.
- **Gemenskap** – i ljuset av sitt gemensamma intresse deltar medlemmarna i diskussioner eller aktiviteter, skapar relationer till varandra där de hjälper varandra och delar med sig av sin kunskap och lär av varandra
- **Praktik/praxis** – medlemmarna i en CoP utvecklar en gemensam repertoar av resurser och erfarenheter, det vill säga en gemensam praxis för hur något bör utföras eller förhålla sig.

Enligt Wenger är praxisgemenskaper en del av det mänskliga lärandet som finns och tillämpas i många olika sammanhang. Bland annat inom hantverkarskrån som regelbundet träffades för att diskutera arbetet tillsammans. Begreppet CoP har dock funnit praktiska tillämpningsområden inom flera olika områden, exempelvis affärsvärlden, utbildning och olika typer av organisationer (Kvale 2000).

Debbie Tolson (et al 2006, 2009) vidareutvecklade Wengers idéer inom vård och omsorg för äldre. Tolson utvecklade ett internetbaserat utvecklingscollege för personal inom den skotska äldreomsorgen som kände sig isolerade i sitt arbete och ville utveckla vården och omsorgen för de äldre. Tillsammans utvecklade de praxisförklaringar som innehöll kunskap från relevant forskning, praktikernas förtrogenhetskunskap samt erfarenheter och önskemål från äldre personer.

Medlemmarna i en CoP skapar alltså tillsammans ett lärande projekt, utbyter och delar kunskap och erfarenheter med varandra vilket leder till att de lär sig av varandra. Dessa möten kan antingen ske via personliga möten eller via virtuella media (Wenger 1998; Tolson et al 2006). Den modell för blandade lärande nätverk som tillämpats i NkA:s är en vidareutveckling av Tolsons modell som utvecklats inom forskningsprojektet ACTION VINNVÅRD med forskningsstöd från VINNVÅRD-programmet. VINNVÅRD-programmet är ett fyraårigt nationellt forskningsprojektprogram som stöds av Vinnova, Vårdalstiftelsen, Sveriges Kommuner och Landsting samt Socialdepartementet. Syftet är att stötta projekt som forskar på eller förbättrar förutsättningarna för implementeringen av forskning inom vård och omsorg.

ACTION-VINNVÅRD-projektet

I ACTION VINNVÅRD-projektet har Wengers och Tolsons tankegångar använts som utgångspunkt för att undersöka hur praxisgemenskaper kan fungera som ett verktyg för konkret utveckling. Projektet bygger också på den idé om att arbeta i partnerskap med de anhöriga som utgjorde en teoretisk bas för utveckling av själva ACTION-tjänsten.⁴ I artikeln tar forskarna upp tre kännetecken på ett lärande nätverk, nämligen genuint engagemang från deltagarna, deltagarnas expertkunskap samt arbete mot ett gemensamt mål. De lärande nätverken samlar kategorier av människor som är involverade i vård och omsorg för äldre inom kommunen, såsom personal, politiker, anhöriga och äldre. Alla för med sig olika typer av expertkunskap till de lärande nätverken. Arbetsmodellen med blandade målgrupper är ny och en vidareutveckling av den modell som Tolson et al. använde sig av inom sjukvården (Hanson & Magnusson 2009). Syftet med de blandade lärande nätverken är att:

- deltagarna ska utbyta kunskap och erfarenheter med varandra
- deltagarna ska tillsammans kunna utveckla utbildningsmaterial och praktiska riktlinjer
- deltagarna ska stötta varandra i att omsätta forsknings- och utvecklingsresultat i vardagslivet.

Resultatet från det första projektåret av ACTION VINNVÅRD visar att blandade lärande nätverk är en lovande modell för att dela den kunskap som deltagarnas utifrån sin olika bakgrund för med sig in i nätverken. Många deltagare menade att de kunde dela olika typer av erfarenheter med varandra vilket ledde till en djupare förståelse för den egna situationen men också för de andra gruppernas situation. Samtidigt konstaterar författarna att det är vanligare med homogena än med blandade grupper inom vård och omsorg för äldre. Det finns få tillfällen för

⁴ ACTION- (Assisting Carers using Telematics Interventions to meet Older people's Needs), ett IT-baserat stöd för äldre och deras anhöriga i hemmet.

gemensam reflektion där alla grupper kan delta. ACTION VINNVÅRD-projektet representerar enligt forskarna en mer innovativ utvecklingsmodell för utveckling av god praxis inom vård och omsorg för äldre.

Ytterligare en styrka med modellen är enligt forskarna att de blandade lärande nätverk är ett aktivt sätt att involvera och praktisera den moderna forskningen samtidigt som det också bygger på äldres, anhörigas och personalens egna erfarenheter. På detta sätt menar forskarna överbryggas gapet mellan teori och praktik (Hanson & Magnusson 2009).

2.2 Blandade lärande nätverk inom NkA

De positiva resultaten med blandade målgrupper har vidarebefordrats till NkA. Under det första verksamhetsåret har blandade lärande nätverk med deltagare från NkA:s samtliga målgrupper skapats på nationell och lokal nivå. I ansökan och på hemsidan beskrivs tre olika nivåer för de lärande nätverken. Dessa består av nationella blandade nätverk inom fyra temaområden. Inom varje nationellt nätverk/temanätverk finns det lokala blandade lärande nätverk. För att samordna arbetet i de fyra nationella blandade lärande nätverken finns ett koordinerande nätverk (Ansökan 2007, www.anhoriga.se).

Nationella blandade lärande nätverk

Styrgruppen för NkA har gemensamt slagit fast att centrat under det första året ska prioritera fyra utvecklingsområden, nämligen:

1. Individualisering, utvärdering och utveckling av anhörigstöd.
2. Samverkan och partnerskap i stöd och hjälp till anhöriga.
3. Kombinera förvärvsarbete och anhörigomsorg.
4. E-tjänster och ny teknik för anhörigvårdare.

Under 2008 bildades fyra nationella lärande temanätverk från det övergripande nätverket, ett inom varje prioriterat utvecklingsområde. Varje temanätverk omfattar ett antal lokala blandade lärande nätverk med spridning över landet. Temanätverken hålls ihop av två möjliggörare,⁵ en forskare och en praktiker. För området e-tjänster och ny teknik av två forskare och en praktiker. Forskarna ansvarar för att ta fram aktuell forskning inom området anhörigstöd medan praktikerna har huvudansvaret för kontakten med de lokala nätverkens ledare.

Via Marratech, ett videokonferenssystem, håller möjliggörarna regelbundna möten med de lokala nätverkens ledare inom sitt respektive utvecklingsområde. Inom temanätverken sker det huvudsakliga läran-

⁵ På engelska kallad facilitator.

det på nationell nivå genom att gruppdiskussionerna sammanställs för varje temanätverk och sedan återkopplas till de lokala nätverken.

Nedanstående tabell visar fördelningen av lokala nätverk på de olika temanätverken.

Temaområde	Antal lokala nätverk
Individualisering	11
Samverkan & partnerskap	11
Kombinera förvärvsarbete	6
E-tjänster	3

En viktig aspekt för de lärande nätverken är att omsätta forskningsresultat till vardaglig praxis. Genom att en av de ansvariga möjliggörarna är forskare förväntades kopplingen till aktuell forskning till de lokala nätverken ske kontinuerligt via Marratechmöten med de lokala ledare som sedan i sin tur skulle förmedla detta vidare till de lokala nätverken.

Lokala nätverk

De lokala lärande nätverken leds av en eller två lokala ledare som samlar deltagare med olika bakgrund från NkA:s målgrupper till ett lärande nätverk. Totalt bildades cirka 35 lokala nätverk med spridning över landet, varav 31 startade upp. I de lokala nätverken sker det huvudsakliga lärandet på lokal nivå samtidigt som deltagarna också får återkoppling om vad som sker på nationell nivå via lokala ledare och möjliggörare.

Övergripande nätverk

Det övergripande nätverket som består av samtliga nio möjliggörare koordineras och hålls ihop av verksamhetsledaren och FoU-ledaren vid NkA, som också är möjliggörare i nätverket e-tjänster och ny teknik. Möjliggörarna består av fem forskare och fyra praktiker.

Arbetsprocessen

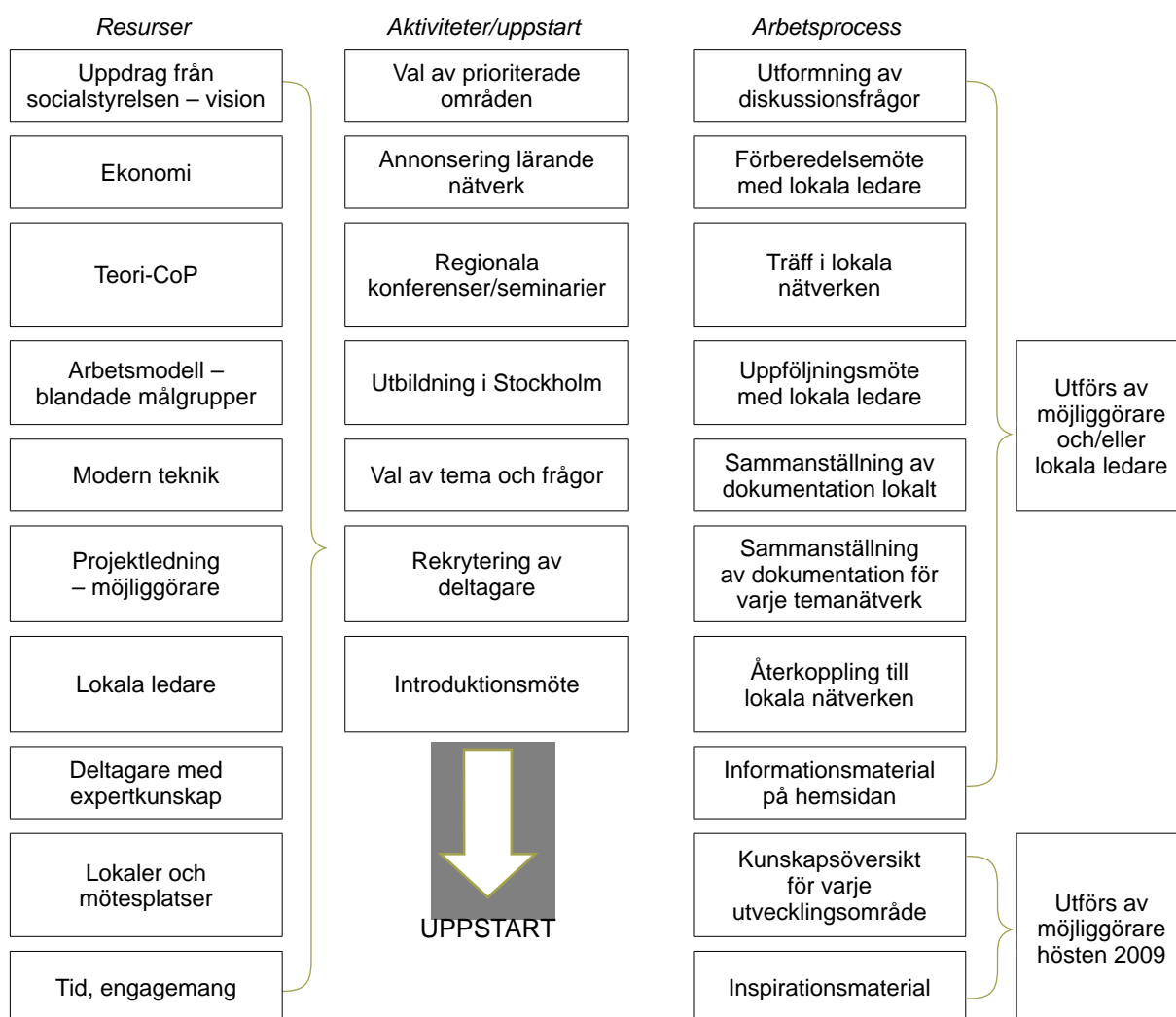
Arbetsprocessen för de lärande nätverken visas i bild 1 som också beskriver möjliggörarnas uppdrag. Bilden läses från vänster till höger samt uppifrån och ner för varje spalt. Spalten till vänster visar, något förenklat, vilka resurser som finns tillgängliga för de lärande nätverken. Resurserna möjliggör olika form av aktiviteter som inriktas för att nå projektmålen. I bilden har aktiviteterna delats upp i en uppstartsfas för de lärande nätverken (mittenspalten) och arbetsgången med de lärande nätverken (spalten till höger).

Arbetet med de lärande nätverken påbörjades hösten 2008 när möjliggörarna anställdes. Strukturen för arbetet och arbetsmodell var då redan fastställd av projektledningen och de fyra prioriterade utvecklingsområdena beslutade om. Annonsering efter intresserade personer som var villiga att starta ett lokalt lärande nätverk resulterade i 80 intresseanmälningar. Fyra regionala konferenser genomfördes också under augusti 2008 med syfte att informera om de lärande nätverken, rekrytera lokala ledare samt ge utrymme för diskussion. Ett seminarium inom vare utvecklingsområde genomfördes vid varje konferens där möjliggörare, anhöriga och andra intressenter deltog.

Vid ett uppstartsmöte i Stockholm hösten 2008 deltog 38 blivande nätverksledare vilket resulterade i 35 lokala nätverk. Under utbildningen beslutades om ett första tema inom respektive utvecklingsområde. Därefter vidtog rekrytering av deltagare till de lokala lärande nätverken vilket sköttes lokalt av de blivande lokala ledarna. De lokala ledarna

Arbetsprocessen för lärande nätverk NkA

BILD 1

samlades också till ett introduktionsmöte där arbetsformen och upplägg diskuterades. De lokala nätverken började träffas i november 2008. De lokala nätverken har alla huvudsakligen följt samma arbetsprocess och diskuterat två olika huvudteman inom sitt respektive utvecklingsområde. Grupperna har som regel träffats tre gånger per tema och diskuterat några frågor varje gång. Arbetsgången inför varje träff i de lokala lärande nätverken har varit ett virtuellt förberedelsemöte som möjliggörarna hållit för lokala ledare inom respektive temanätverk. De lokala ledare har då tillsammans med möjliggörarna diskuterat de framtagna förslagen på diskussionsfrågor, arbetsformen och utbytt erfarenheter. Gruppdiskussionerna i de lokala nätverken har också följts upp med ett motsvarande virtuellt eftermöte.

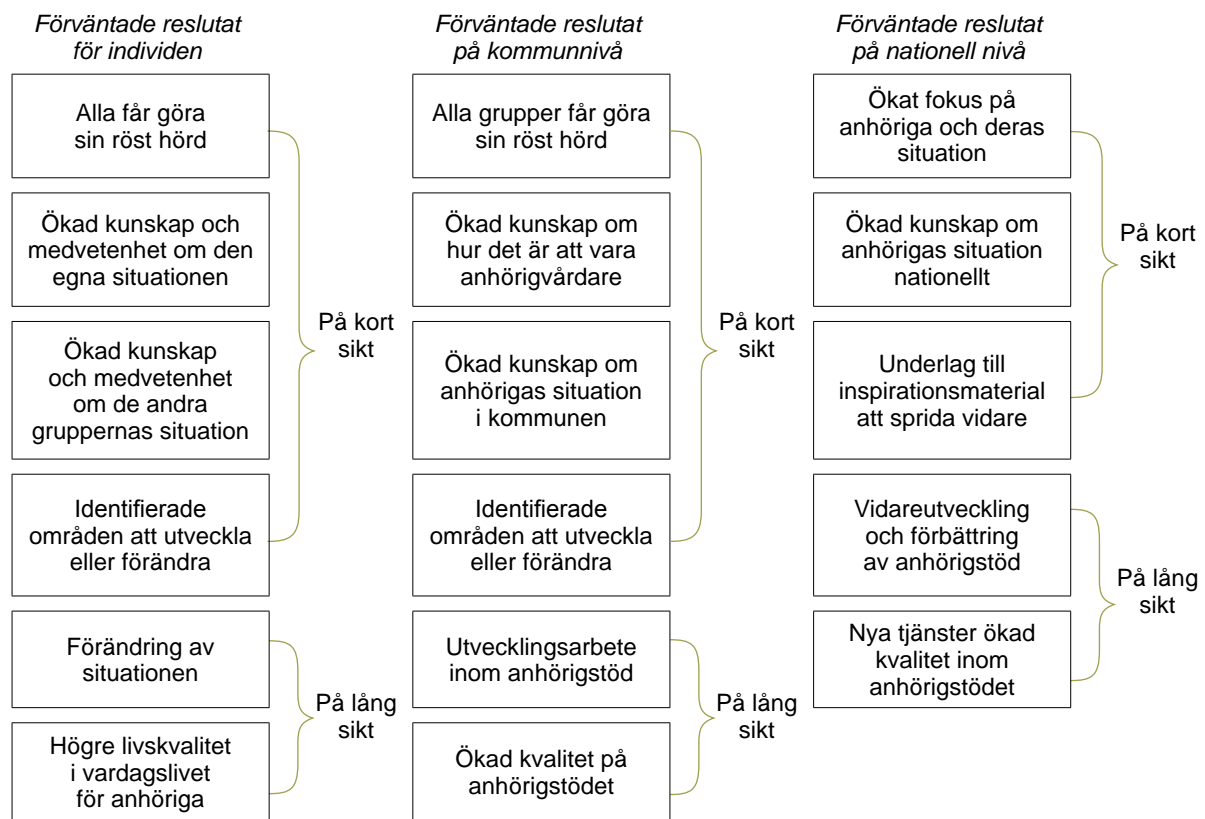
De lokala ledarna sammanställer diskussionen i sitt eget lokala nätverk, återkopplar till nätverksdeltagarna för kommentarer och skickar sedan in dokumentationen till möjliggöraren (praktikern). Denna sammanställer dokumentationen från samtliga lokala nätverk inom sitt temanätverk och återkopplar till de lokala ledarna och via denna till det lokala nätverket. Materialet har därefter lagts ut på NkA:s hemsida.

Våren 2010 skall kunskapsöversikter över aktuell forskning inom respektive utvecklingsområde vara färdiga. Dessa skrivs av forskarna för varje område. Ett inspirationsmaterial som utgår från dokumentationen från de lokala nätverken och aktuell forskning ska även detta färdigställas till våren 2010 praktikerna inom varje temanätverk.

Förväntat resultat

De förväntade resultaten av de lärande nätverken beskrevs av projektledningen, NkA:s verksamhetschef och FoU-ledare på tre olika nivåer; individuellt för deltagarna, lokalt i kommunen och nationellt. Bild 2 visar förväntningarna på kort och lång sikt på de olika nivåerna, där slutmålet är förbättrat stöd och därmed också en förbättrad situation för landets anhöriga.

På den **individuella** deltagarnivån förväntas kunskapsnivån och medvetenheten öka genom erfarenhetsbytet i grupperna såväl som genom att aktuella forsknings- och utvecklingsresultat kontinuerligt återkopplas till deltagarna. Detta ska i sin tur leda till att individerna ser vad de kan förändra i sitt vardagsliv som anhängvårdare eller på arbetsplatsen. Tanken är också att deltagarna ska använda sig av kunskapen för att genomföra en förändring och i förlängningen bidra till att anhöriga får en bättre livskvalitet i vardagslivet.

På kommunnivå är målsättningen att samma process ska ske fast inom de kommunala organisationerna såväl som inom pensionärs- och frivilligorganisationer. Genom att kunskapen om hur det är att vara anhörigvårdare ökar och utvecklingsområden identifieras är målsättningen att det ska generera ett utvecklingsarbete i kommunen som på sikt ökar kvalitén på anhörigstödet. För frivilligorganisationerna är förväntningarna att de ska kunna dela med sig av sin kunskap, stärka banden med kommunen och bli mer involverade i det anhörigstödande arbetet.

På den nationella nivån ska de lärande nätverken bidra till att öka fokus på anhörigas och äldres situation och deras behov. Erfarenhetsutbytet som sker inom temanätverken ska bidra till en ökad kunskap och även skapa ett underlag för ett inspirationsmaterial som kan användas för diskussion och utbildning av andra grupper lokalt eller nationellt. På längre sikt är förhoppningen att detta ska bidra till en utveckling av anhörigstödet generellt i Sverige så att kvalitén ökar och nya tjänster utvecklas efter de anhörigas och äldres behov.

3 Genomförande av utvärderingen

3.1 Material och metod

Då utvärderingen skulle fokusera på erfarenheter och lärande valdes huvudsakligen kvalitativa metoder för datainsamling. Datainsamlingen pågick mellan mars och september 2009. Inledningsvis genomfördes en workshop med projektledningen (två personer) och programteori användes för att skapa en bild av verksamheten och de förväntade resultaten. Denna så kallade verksamhetslogik har presenterats som bild 1 och 2 under avsnitt 2.2. och finns i sin helhet i bilaga 1. En uppföljande intervju genomfördes med projektledningen efter datainsamlingens slut.

Fokusgrupper genomfördes med nio lokala lärande nätverk (se bilaga 2). Sexton lokala nätverk fick tillsammans med sin lokala ledare diskutera motsvarande frågor som under fokusgrupperna. Den lokala ledaren sammanfattade därefter diskussionen och mailade denna till utvärderaren.

Fokusgrupper med de lokala ledarna i varje temanätverk genomfördes via videokonferens-systemet Marratech, totalt fyra stycken (se bilaga 3).

En fokusgrupp genomfördes med sju av de nio möjliggörarna. Undantagen var projektledningen som intervjuades separat vid två tillfällen.

Urval

Totalt nåddes 26 av 31 lokala ledare och samtliga möjliggörare av utvärderingen. Urvalet av lokala nätverk till fokusgrupperna genomfördes i samarbete med projektledning och möjliggörare. Kriterier för urval var att nätverken skulle innehålla samtliga NkA:s målgrupper, ha träffats enligt planeringen samt om möjligt även ha en geografisk spridning i landet. Tre lokala nätverk valdes från temanätverket Individualisering respektive Samverkan och partnerskap. Två nätverk valdes ut från temanätverk Kombinera förvärvsarbete och ett från temanätverk E-tjänster. Efter diskussion med möjliggörarna ströks tre av nätverken (Helsingborg, Sollefteå, NHRSP⁶) från utvärderingen eftersom dessa inte hade deltagit i arbetsprocessen. Det innebär att totalt 27 lokala nätverk beräknades ingå i utvärderingen.

Totalt nåddes 25 lokala lärande nätverk via fokusgrupper och självvärderingar. Dessa fördelade sig på de fyra temanätverken enligt följande; e-tjänster: 3, individualisering: 10, kombinera förvärvs-

⁶ Sammanslutning av föreningar.

arbete: 5, samt samverkan och partnerskap:⁷ lokala nätverk. Två av de lokala nätverken besvarade inte självvärderingsfrågorna (Farsta och Norrtälje). I ett fall besvarades frågorna individuellt av tre deltagare (Skaraborg).

Bearbetning av material

Samtliga intervjuer spelades in på band och skrevs ut i sammanfattad form. En tematisk analys utfördes för varje målgrupp, det vill säga deltagare för sig, lokala ledare för sig och möjliggörare för sig. Utsagorna jämfördes därefter inbördes, temaområdesvis samt gentemot den verksamhetslogik som fastställts av projektledningen under utvärderingens inledning. Slutligen har resultatet också jämförts med de mer övergripande målsättningar som preciseras i projektansökan för de lärande nätverken.

Citat från fokusgrupper och intervjuer har plockats ut för att illustrera de teman som framkommit genom analysen. Vissa mindre förändringar av citaten har gjorts för att underlätta läsningen, dock utan att förändra innebörd i det som sagts.

Bortfallsanalys och avgränsningar

Enligt den statistik som de lokala ledarna rapporterat in till utvärderaren har 235 personer deltagit i de lokala lärande nätverken, ledarna oräknade. Av dessa var 182 kvinnor och 46 män.⁷ Utvärderingen har av dessa nått 140 deltagare, 105 kvinnor, 35 män, vilket motsvarar ungefär 60 procent av deltagarna. Anledningen till bortfallet är till största delen att alla deltagare inte deltagit i fokusgrupperna eller varit med vid diskussionerna av självvärderingsfrågorna. Tydligast var detta vid fokusgrupper som genomförts på ett extra inkallat möte och där ofta endast halva gruppen deltog. Vid de fokusgrupper som genomfördes på "ordinarie" mötestid deltog som regel majoriteten av deltagarna. Ett par försök gjordes att nå resterande deltagare via e-post vilket inte fick någon större framgång. Samtidigt påpekade de lokala ledarna vid fokusgruppsbesöken att det var de mest aktiva deltagarna som deltog. Av de 40 procent deltagare som inte nåddes av utvärderingen finns alltså ett antal mer passiva deltagare. Samtliga målgrupper har också nåtts via fokusgrupper och självvärderingar.

Under datainsamlingen var det ännu inte klart hur framtiden för de lokala lärande nätverken skulle se ut till hösten. Med undantag av Kalmar som dragit upp tydliga riktlinjer för det fortsatta arbetet inom anhörigstöd hänvisade deltagarna i de besökta lokala nätverken till sin lokala ledare för information. Även om detta klarnat under hösten är

⁷ Kinna är inte medräknat här då det inte existerat någon grupp med deltagare utan den lokala ledaren arbetet ute i samhället med frågorna.

det svårt att bedöma långsiktiga effekter av de lärande nätverken efter en så pass kort tidsperiod. Utvärderingen har därför fokuserat på de kortsiktiga målsättningarna samt tecken på att även långsiktiga målsättningar skulle kunna uppnås så småningom. Detta gäller främst den individuella och lokala nivån medan långsiktiga mål på nationell nivå kräver betydligt längre tid för att kunna bedömas.

4 Erfarenheter från lokala nätverk och temanätverk

Nedan redovisas resultatet från de lokala nätverken och temanätverken ur de lokala ledarnas och deltagarnas perspektiv. Redovisningen är upplagd i fyra huvudavsnitt. I avsnitt 4.1 redovisas de lokala ledarnas synpunkter och erfarenheter. Deltagarnas erfarenheter redovisas i avsnitt 4.2. I avsnitt 4.3 redovisas vilken påverkan som ledarna och deltagarna upplever på individuell nivå och i 4.4 vad som hänt i de berörda kommunerna. Resultatet bygger på fyra videokonferensintervjuer med lokala ledare, nio fokusgrupper med deltagare i lokala lärande nätverk samt självvärderingar från ytterliga sexton nätverk.

4.1 Lokala ledare

Bakgrund – förväntningar

De lokala ledarna var med två undantag kvinnor. Majoriteten arbetade som anhängkonsulenter eller motsvarande på minst halvtid, ibland i projektform. Det finns också nätverk, framförallt inom området E-tjänster som leddes av frivilliga. Enstaka lärande nätverk leddes av en enhetschef eller annan yrkesgrupp. De flesta lokala ledarna uppgav att de hade valt temaområde efter intresse eller i diskussion med chef/styrgrupp. De har oftast fått information om de lärande nätverken via Anhörigriksdagen, informationsmötet i Stockholm eller via kontakter. Majoriteten av ledarna ledde själva sitt lokala nätverk medan ett mindre antal kommuner hade två lokala ledare.

Ledarna framförde olika skäl till att de valt att bilda ett lärande nätverk och hade också olika förhoppningar på vad det skulle utmynna i. Ett par ledare inom område E-tjänster var intresserade av teknik och hur tekniken skulle kunna utnyttjas inom anhängstödet. Andra exempel på ledarnas förväntningar för egen del var att knyta kontakter inom kommunen, pröva på att leda en grupp eller få information om aktuell forskning inom området. De flesta förväntningarna rörde dock kommunen och anhängstödsfrågan i stort, där ledarna utifrån de lokala förutsättningarna hoppades på en vidare utveckling.

Jag ser ju det här som att nätverket också ska ge möjlighet att utveckla vår verksamhet här. Och att det blir en väldig dynamik i gruppen som är en sådan brokig skara. Att man får frågan belyst med en gång ifrån så många olika håll. Man tar ett stort kliv framåt med en gång i utvecklingen.

Ledare, Individualisering

Just att hitta nya arbetsformer, möjligheter att bjuda in till samtal. Det var en god möjlighet till att kunna bjuda in politiker och grupper som det tidigare inte funnits en naturlig koppling till eller där det varit svårt att hitta arbetsformer.

Ledare, Samverkan och partnerskap

De lokala ledarnas förväntningar på den kommunala nivån kan sammanfattas i följande punkter:

- Kunna lyfta frågan om anhörigstöd i kommunen.
- Utveckla anhörigstödet i stort i kommunen.
- Öka samverkan inom förvaltning/kommun, stadsdelar.
- Möjlighet att involvera olika typer av verksamheter i frågan om anhörigstöd.
- Få information om vilka behov som de anhöriga har eller andra viktiga frågor att driva inom kommunen.
- Få tips och idéer, höra hur andra har gjort.
- Pröva nya arbetsformer – intressant modell.
- Få större tyngd i diskussionerna genom att olika professioner deltar och genom forskningsanknytningen.
- Uppmärksamma en grupp anhörigvårdare som tidigare varit osynlig (kombinera förvärvsarbete).

Vid rekryteringen hade ledarna som regel eftersträvat en spridning på målgrupp och professioner. Många utgick från personkännedom och handplockade personer som de visste var intresserade av frågan. I några fall gick ledaren ut med förfrågningar till grupper av enhetschefer, politiker eller föreningsrepresentanter. Andra försökte tänka strategiskt på vilka som kunde ha nytta av att delta eller som de själva skulle vilja samverka med. I ett mindre antal kommuner utgick ledaren från tidigare grupper och försökte komplettera med fler professioner.⁸ Storleken på grupperna har varierat mellan sju och femton deltagare samt en eller två ledare. Enstaka deltagare har lämnat grupperna av personliga skäl medan grupperna oftast förblivit intakta.

Tekniken som hjälpmedel

Anknytningen till NkA och den nationella nivån framfördes som värdefull av lokala ledare inom flera av temanätverken. Tekniken var där ett hjälpmedel som underlättade mötena, är bekvämt och sparar tid. De lokala ledarna påpekade det positiva i att få träffas via Internet och utbyta erfarenheter, få tips och idéer såväl som nya kontakter. Det hade tagit ett tag att vänja sig med arbetssättet men fungerade

⁸ Ett par nätverk bestod helt eller huvudsakligen av anhörigvårdare.

bättre efterhand. Att gå laget runt så alla fick säga något fungerade bra menade ledare från tema Individualisering.

Jag tycker att Marratechmötena är ett suveränt sätt att ha möten på. Vi kan sitta här hemma och diskutera saker och i och med att vi går laget runt få tips och idéer från andra om hur man gör.

Ledare, Samverkan & partnerskap

Ett mindre antal ledare hade haft eller hade fortfarande problem att få tekniken att fungera. Delvis berodde detta på de kommunala brandväggarna som dock i de flesta fall hade kunnat lösas. Ljud och bild togs upp som problematiskt av dessa ledare.

Gruppdiskussionerna

Med några undantag tyckte de lokala ledarna att diskussionerna i de lärande nätverken hade fungerat bra och att det så småningom blivit en god och öppen stämning i grupperna. Diskussionerna beskrevs som livliga och givande men ibland spretiga och svåra att sammanfatta. Positivt var också att alla deltagare som regel hade fått komma till tals.

Det har varit bra och alla har kommit till tals mer eller mindre. Vi har avslutat med att alla har fått avsluta med en egen reflektion. Stämningen i gruppen var väldigt bra, högt i tak. Det blev nyanserat och man har lyft att det finns lika många perspektiv som människor som suttit där.

Ledare, Kombinera förvärvsarbete

Det fanns också ett mindre antal grupper som fungerat mindre bra på grund av ojämn närvaro, svårigheter att få till bra diskussioner och/eller att någon/några deltagare tog för stor plats. En del av dessa problem hade kunnat rättas till med tiden medan andra kvarstod. Ett dilemma som många av de lokala ledarna lyfte fram var svårigheter att få gruppen att hålla sig till ämnet. Behovet av att styra upp diskussionen kom upp från ledare inom alla fyra temanätverken. Samtidigt poängterade ledarna att diskussionerna trots sin spretighet kunde vara värdefulla för deltagarna.

Det är inte alltid helt enkelt att hålla ihop diskussionerna ska sägas. Vi fick i och för sig direktiv från början att vi skulle hålla diskussionerna ganska öppna men till slut fick jag nästa slå näven i bordet och säga att nu ska jag vara väldigt sträng fröken här. Nu får vi skärpa till oss lite grann för de har en tendens att flumma ut väldigt mycket och man får vara väldigt alert för att kunna styra tillbaka allihop och få dem att fokusera på frågorna.

Ledare, Individualisering

Ett sätt att försäkra sig om att alla fick komma till tals hade tillämpats i Alingsås där man gick laget runt några gånger så att alla fick säga något. Där hade ledaren också valt att skriva upp frågorna på tavlan, diskutera hur frågan ska tolkas och enas om detta.

Jag har valt att skriva upp frågan på whiteboardtavlan så det syns vad som ska diskuteras för dagen och många gånger också kopierat upp frågorna så att man börjar mötet så är det liksom frågan som är i centrum. Och då har vi valt i min grupp att vi går i tur och ordning så alla pratar. Och alla säger alltid någonting om alla frågor.

Ledare, Individualisering

I Lerum, där gruppen var ganska stor, delade ledarna ibland upp deltagarna för att alla skulle få komma till tals. De kommuner som haft två ledare framförde att detta var en stor fördel eftersom de kunde hjälpas åt med att skriva och leda diskussionerna.

Jag tyckte det var väldigt bra att vi var två handledare därför att då kunde den ena hålla lite mer koll på att alla verkligen pratade. För det var vissa som gärna ville prata hela tiden och jag tyckte att de anhöriga kom lite i skymundan.

Ledare, Individualisering

Några ledare tog också upp svårigheten att höja sig från den personliga nivån till en mer abstrakt nivå eftersom personliga erfarenheter tenderade att ta över.

Arbetsmodell – blandning av målgrupper

Generellt var de lokala ledarna mycket positiva till arbetsmodellen och till att deltagarna hade olika bakgrund. Arbetsformen innebär att man får olika perspektiv på samma fråga och genom det lär sig mycket om hur de olika professionerna tänker, menade de lokala ledarna. Deltagarna kan också ställa frågor och få svar direkt, klara ut missförstånd med mera. Nätverken beskrevs som en unik möjlighet att samla kategorier av människor som annars aldrig skulle ha träffats.

Vad som är positivt med att man kommer från olika professioner det är att man får se och höra hur man tänker från olika håll. Jag tänker till exempel på biståndshandläggaren som är så otroligt fokuserad på den sjuke och här försöker vi få in ett anhörigtänk där också. Det är väldigt intressant att höra det här utifrån alla olika professioner. Det är det som är det mest givande.

Ledare, Samverkan & partnerskap

Ledarna hade i efterhand synpunkter på sammansättningen i sitt eget nätverk och kunde uppleva att det saknades någon/några yrkesgrupper eller varit för få anhöriga. Till exempel saknade vissa ledare politiker eller chefer i beslutande befattning.

Det jag känner så här i efterhand är ju att jag inte har några politiker med och kanske skulle ha lagt ner lite mer krut på för att få med. Sedan har jag också tänkt att det varit bra att få med fler chefer. Anhöriga har jag och representanter från olika verksamheter men om man ska driva frågan vidare så hade det varit bra att haft någon chef med.

Ledare, Individualisering

Intresset för att delta i nätverken hade varierat i kommunerna. På många håll var intresset stort medan det i andra kommuner hade varit svårt att få med politiker och/eller chefer. I en av kommunerna upplevde ledaren att hennes egen roll och frågan om anhörigstöd var ny inom kommunen och hade inneburit svårigheter att rekrytera deltagare.

Diskussionsfrågorna

De lokala ledarna hade som regel försökt skicka ut frågorna till deltagarna i förväg för att dessa skulle hinna förbereda sig. Ett par av ledarna påpekade att frågorna ibland kom för nära inpå träffen för att detta skulle vara möjligt.

Frågorna hade, speciellt i början upplevts som vida, ibland otydliga och akademiska. Gruppen hade då som regel enats om hur frågan skulle tolkas och utgått från det. De flesta ledarna tyckte att frågorna hade fungerat bra som utgångspunkt för diskussionerna. Inom tema Individualisering påpekade ledare att det blivit bättre med tiden när de inte fick så många frågor åt gången. Några grupper hade också valt bort frågor som inte kändes relevanta.

Jag tycker att frågorna har varit bra och man har kunnat fördjupa sig i dem. Men ibland har vår grupp tyckt att det blivit lite upprepningar. Och då förändrade man det vilket jag upplevde när vi hade vårt möte efteråt att alla tyckte var ganska bra. Man tittade [istället] på vad som finns och hur ser möjligheterna ut när det gäller e-tjänster och teknik.

Ledare, E-tjänster.

Några lokala nätverk hade efterfrågat mer konkreta frågor och även fått sådana. Andra ledare menade att kommunerna befinner sig på så olika nivåer när det gäller anhörigstöd att det är svårt att göra konkreta frågor som passar in på alla. Ett par ledare var mycket kritiska till diskussionsfrågorna och menade att det varit svårt att förklara syftet med frågan för nätverket.

Frågorna ifrån nationella nätverket. Att hitta kärnan i frågorna har ibland varit lite svårt att med en gång se och man vill ju också veta vad det nationella nätverket vill ha ut av frågorna. Vad är det ni vill få fram, det hade underlättat vårt arbete.

Ledare, Samverkan & partnerskap

Trots alla kommentarer menade ledarna att frågorna har fungerat som ett diskussionsunderlag och att de hade hittat sina egna vägar att få det att fungera. Ledare från Kombinera förvärvsarbete berömde frågorna under tema B som de menade skapade engagerade diskussioner och passade alla målgrupperna. I en av dessa grupper hade det varit problem att få igång en diskussion kring de första frågorna (tema A). Frågorna hade upplevts som alltför självklara av de anhöriga.

Sammanställning och återkoppling

Majoriteten av de lokala ledarna sammanställde själva anteckningarna från diskussionerna eller hade i några fall deltagare som hjälpte till. Ledarna mailade, postade eller delade ut sammanställningarna till deltagarna som fick möjlighet att kommentera. Ibland togs sammanställningen också upp vid nästa möte. Även sammanställningen för respektive temanätverk delades som regel ut till de lokala nätverken men diskuterades sällan.

Att sammanställa de yviga diskussionerna upplevdes ibland problematiskt. Det fanns ledare som efterfrågade ett mer konkret stöd för hur själva sammanfattningen ska se ut och syftet med den.

Det är ju ganska omfattande frågor. Och man leder en grupp och ska göra anteckningar, även om det är tillsammans med någon annan i gruppen. Sedan ska man sammanställa det här på ett väldigt enkelt och tydligt och förståligt sätt. Det tycker jag har varit jättesvårt. Jag hade förväntat mig att det var en plan för hur vi skulle jobba med det här från början. Sen har det ju vuxit fram ett sätt att hantera det och det har blivit mycket bättre men jag tycker man hade behövt tid på sig från NkA att bygga upp en plan.

Ledare, Samverkan & partnerskap

Ledare från flera temanätverk tog upp att de hade önskat mer koppling till aktuell forskning och uttryckte besvikelse över att den uteblivit.

Forskningen pratade jag om första dagen och det tyckte jag var så intressant att vi skulle få kopplat till forskningen som fanns. Det har jag saknat och det har de frågat efter i gruppen och det har jag också frågat efter så det är en eftersläpning.

Ledare, Individualisering

Sammantalet hade ledarna olika erfarenheter och syn på sammanställningen och återkopplingen där de flesta dock tyckte att det hade fungerat bra.

Stöd till lokala ledare

De lokala ledarna var som regel positiva till arbetsstrukturen för processen med ett för- och eftermöte via Marratech. Mötena gav möjlighet att få tips och idéer av varandra såväl som stöd från möjliggörarna. Att kunna påverka frågornas innehåll togs upp som positivt av ledare från ett par temaområden. Alla var också överens om att det har varit tämligen lätt att få kontakt med möjliggörarna via e-post eller telefon om de hade haft frågor eller behövt prata. Inom tema Partnerskap och samverkan påpekades att mycket ansvar legat på praktikern.

För- och eftermötena tycker jag har varit väldigt givande i de återkopplingarna och tankarna som vi har fått ifrån samtliga kommuner. Vi har fått väldigt mycket tips och idéer som är oersättliga och som man aldrig får i ett annat sammanhang genom de här samtalen.

Ledare, Samverkan och partnerskap

Det fanns också ledare som menade att Marratechmötena var röriga och kunde fördjupas ytterligare. En inledande utbildning i Marratech efterfrågades av några ledare.

I diskussionen om stöd lyfte åter några ledare att de hade önskat tydligare riktlinjer för arbetet. Ett mindre antal lokala ledare hade känt sig utlämnade i sin roll och efterfrågade mer förberedelser och en tydligare struktur från NkA:s sida.

Det tog ju väldigt lång tid, många möten, innan vi förstod hur vi skulle diskutera och att det inte var jag som var mest kunnig på något sätt. I början kändes det rätt tungt att gå till de här mötena med de här stora frågorna och jag kände mig vilsen. För min grupp var inte så pratsamma riktigt och de kände inte varandra. Nej det har inte gått så enkelt så tyckte jag att mycket las på mig och jag kände mig utlämnad.

Ledare, Samverkan & partnerskap

De lokala ledarna påpekade också att de själva varit ett stöd för varandra. I ett av temanätverken efterfrågade lokala ledare möjligheter att träffas personligen.

Framgångsfaktorer och utmaningar

Sammanfattningsvis tyckte de lokala ledarna som regel att nätverken hade fungerat tämligen bra och att deltagarna hade utbytt erfarenheter och kunskaper. Ledarnas positiva erfarenheter som berör själva nätverken kan beskrivas som framgångsfaktorer eller förutsättningar för att diskussionerna ska fungera. Dessa aspekter varierade stort från ledare till ledare men kan samlas i några övergripande teman.

Intresse och engagemang

- Ett genuint intresse för frågan hos deltagarna.
- Prioritering av närvaro i det lärande nätverket.
- Att som ledare ha personkännedom och kunna handplocka "rätt" deltagare.

Delaktighet

- Känslan av att vara delaktig i en utvecklingsprocess och att kunna påverka.
- Känslan av att vara del i ett nationellt arbete.
- Att deltagandet är tidsbegränsat (för vissa deltagare och ledare).

Arbetsmodellen

- Att det finns olika perspektiv och kompetenser i gruppen.
- Att politiker deltar i nätverket.
- Öppenhet och tillit i samtalen.
- Tydlighet så att deltagarna förstår syftet med sitt deltagande och vet vilka frågor som ska avhandlas.
- Struktur på mötena, exempelvis att hålla tiden och prata i tur och ordning.

De utmaningar som de lokala ledarna tog upp i sammanhanget och som delvis har berörts tidigare i redovisningen kan också sammanfattas i några övergripande teman och berör rekryteringen, gruppdiskussionerna eller tekniken. Precis som framgångsfaktorerna varierade detta stort från ledare till ledare, från kommun till kommun och även i viss mån mellan temanätverken. Flera av de nedanstående punkterna har som regel kunnat lösas under projektets gång, speciellt de teknikrelaterade.

Rekryteringen

- Svårigheter att rekrytera politiker, anhöriga, få bredd på gruppen.
- Svårigheter att få ihop en grupp som förstod vikten av att ha ett lärande nätverk – bristande kunskap och intresse
- Tidsbrist som gör att deltagarna prioriterar annat.

Gruppdiskussionerna – arbetsformen

- Diskussionsfrågorna som ibland varit för vida eller otydliga.
- Hantera balansgång mellan att låta anhöriga berätta och samtidigt föra diskussionen vidare så att alla får komma till tals.
- Föra upp diskussionen på ett högre plan.
- Missuppfattning om vem som är experten i sammanhanget.

- Gruppens tendens att inte hålla sig till ämnet.
- Svårigheter att sammanställa diskussionerna.
- Otydlighet i struktur och syfte med frågor och träffar.

Tekniska problem eller problem relaterade till tekniken

- Kommunala brandväggar som påverkar möjligheten till videokonferensmöten.
- Bild och ljud vid videokonferensmöten.
- Ovana vid att arbeta med videokonferenssystem.

4.2 Deltagarnas erfarenheter

Totalt nåddes 140 deltagare från de lokala nätverken, varav 105 kvinnor och 25 män i åldrarna ca 30–80 år. Samtliga målgrupper nåddes av utvärderingen.⁹ Majoriteten av deltagarna hade blivit tillfrågade direkt av den lokala ledaren om att delta i det lokala nätverket och reagerat positivt. Några politiker, chefer och frivilliga hade nappat på en mer allmän förfrågan till deras grupp.

Deltagarnas förväntningar

Den vanligaste orsaken till att deltagarna tackat ja var ett intresse och engagemang för anhörigfrågor. Kopplat till intresset fanns också önskemål om någon form av ny kunskap eller information utifrån vilken position deltagaren hade. Det kunde röra information om hur anhörigstödet fungerar eller om behoven av stöd men också tips och idéer på hur andra gör, liksom kunskap att använda sig av i arbetet. Personal uttryckte önskemål om att få en större förståelse för anhörigas erfarenheter. Förhoppningar om erfarenhetsutbyte poängterades som ett skäl till att tacka ja.

Mina förväntningar är väl egentligen att få en lite större inblick i hur det fungerar ute. Eftersom jag har ju aldrig i livet sysslat med äldreomsorg på det sättet. Jag tycker att det är ett väldigt intressant ämne.

Politiker

Jag kände mig så förtvivlad att hur det skulle gå att kombinera[arbete med anhörigvård]. Jag måste sjukskriva mig annars eller säga upp mig på jobbet. För min del var det mer akut. Och just då kom den här gruppen som skulle samtala kring detta och [jag tänkte att]man kanske kan få tankar och idéer och tips. När man lever i svårigheter så tror man ju att man är den enda som har svårigheter, att det var så bra att få träffa andra då.

Anhörig

⁹ Personalkategorin utgjordes dels av vård- och omsorgspersonal, annan kommunal personal såsom biståndshandläggare, äldreombudsman, anhörigkonsult, förvaltningspersonal m.m.

Deltagare från flera olika målgrupper uppgav att de tackat ja för att kunna bidra med sina erfarenheter och för att kunna utveckla anhörigstödet och göra det bättre för andra anhöriga i framtiden. Anhöriga kunde också uttrycka önskemål om att få berätta om sina erfarenheter, att få hjälp och stöd eller ett utökat kontaktnät att vända sig till vid behov.

Som anhörig så betyder det ju mycket att man får så brett kontaktnät som möjligt och får veta så mycket som möjligt. Och även att få bli lyssnad på och få framföra sina synpunkter. Så för mig som person så betyder det ju mycket att få vara med i sådan här grupp och få alla dessa kontakter och höra alla dessa kloka idéer och tankar.

Anhörig

Även arbetsformen togs upp i några fall som spännande och där deltagarna hoppades på att sammansättningen med olika bakgrund kan ge ett fördjupat perspektiv på frågorna. Forskningsanknytning och att ingå i ett nationellt nätverk togs upp som positivt i några av fokusgrupperna.

Förutsättningarna var inte givna utan det här skulle vara ett helt nytt sätt att arbeta. Med nya grepp där ingen egentligen är mer hemma än någon annan, men alla har en kunskap. Och det tyckte jag kändes spännande, och framförallt då vi har den nationella kompetensen.

Kommunal tjänsteman

Förväntningarna varierade alltså mellan målgrupp och individer samtidigt som det fanns ett genuint engagemang för frågan hos deltagarna.

Deltagarnas upplevelser av diskussionerna

Av fokusgrupper och självvärderingar framkom att deltagarna tyckte att diskussionerna hade fungerat bra och att alla oftast fått komma till tals. Stämningen beskrevs generellt som god även om någon deltagare påpekade att vissa personer hade tagit större plats eller att det tagit tid att lära känna varandra. I ett par fokusgrupper berättade deltagarna att nätverket bestämt att personliga berättelser skulle stanna inom gruppen. Omdömen från fokusgrupperna var att alla vågat säga vad de ville samtidigt som de blivit lyssnade på.

Jag upplever ju att det varit ett öppet klimat, att man vågar både säga det som är bra och det som är mindre bra. För det finns ju saker i kommunen som inte är så bra heller och som vi kanske behöver ta tag i.

Handläggare

Deltagare i självvärderingar och fokusgrupper påpekade att det funnits ett behov av styrning från ledarnas sida eftersom diskussionerna haft en tendens att sväva ut. Orsaken var ofta att diskussionerna fastnade i

personliga frågor och inte lyftes till ett mer generellt plan. I en av fokusgrupperna tyckte deltagarna inte att de haft så mycket diskussioner.

Det har ju glidit över för vi har ju inte kanske hållit oss till temat utan vi har ju snurrat iväg åt något annat håll men som har varit intressant. Men de [ledarna] har fört oss tillbaka och sagt att nu behandlar vi det här. Och det känns ju som att vi har ju hunnit med frågeställningarna även om vi har hunnit med mycket annat också.

Politiker

Närvaron beskrevs som god eller ganska god även om ofta någon eller några av deltagare deltagit i mindre utsträckning.

Arbetsmodellen – att ha olika bakgrund

Generellt var deltagarna positiva till att de hade olika bakgrund och menade att det skapade förutsättningar för bra diskussioner. Olika perspektiv och kunskap i diskussionerna bidrog till att öka förståelsen för varandras roller och vilka problem som finns. I en av fokusgrupperna menade deltagarna också att det bidrog till att skapa samsyn mellan olika instanser gällande anhörigstöd. Det var därför bra att ha med anhöriga från olika faser av vårdandet samt med olika typer av problematik menade deltagare i en av fokusgrupperna.

Ju fler hörnen som representeras, som att politiker är med och så var det ju någon från kommunen, vård- och omsorg och även en frivillig och jag som vet vad det handlar om. Alla kan vi ju ge varandra något och pensionärsgrupperna är ju jätteviktiga. PRO är ju med här också. Jo men det är vi väl överens om att ju fler olika hörnstenar det blir i ett resonemang, desto mer kan det ge. Olika vinklar.

Anhörig

Jag tycker man ibland har kommit hit och tänkt att det här har vi nog egentligen inte så mycket att prata om. Sedan när man väl lyfter upp det och alla våra synpunkter kommer in så plötsligt blir det en diskussion och så kommer man då fram till 'oj, oj, ja så skulle det också kunna va' eller 'visst, så är det'. Det är det som varit för egen del väldigt stimulerande och gjort att man verkligen engagerat sig och varit med så ofta.

Kommunal personal

I både fokusgrupper och självvärderingar betonades vikten av att politiker deltog i grupperna. I en av fokusgrupperna tog deltagarna upp att de saknade perspektivet från manliga anhörigvårdare, i en annan att de saknade synpunkter från yngre anhörigvårdare. Storleken på gruppen diskuterades också i relation till att få så många olika perspektiv som möjligt utan att gruppen blir för stor.

Diskussionsledaren

I fokusgrupperna var alla grupper utom en nöjda med sina ledare och beskrev ledaren som duktig och skicklig på att knyta ihop diskussionerna. Ett par grupper uppgav också att deras diskussionsledare var duktig på att driva anhörigfrågorna inom kommunen.¹⁰

XX är ju duktig på att styra upp oss sedan om man har kommit lite vid sidan om och pratat lite för länge om det. Att vi får återgå så att vi hinner med alla frågorna. Så en viss struktur finns det.

Biståndshandläggare

I nätverk som hade två diskussionsledare tog deltagarna upp detta som positivt.

Smart att de är två stycken. Då blir man mer lyssnande och behöver inte hålla ihop allt själv. XX som skriver ner vad vi tyckte och som vi sen börjar varje möte med, kollar om det är rätt, va' det så här. Så har vi diskuterat det till en början med och sedan har de turats om att ta olika saker.

Vård- och omsorgspersonal

Ett nätverk uppfattade sin diskussionsledare som nervös och osäker i början. Gruppen har stöttat henne vilket blev positivt eftersom deltagarna har fått varit mer delaktiga att bestämma form för diskussionerna.

Diskussionsfrågorna

Deltagarna hade många synpunkter på diskussionsfrågorna från NkA men åsikterna gick delvis isär. I fokusgrupperna tyckte många av deltagarna att det var bra att få frågorna före mötet så att de kunnat förbereda sig. I några av fokusgrupperna beskrev deltagarna diskussionsfrågorna som "röd tråd" att fokusera på och ha som utgångspunkt. Där fanns det också deltagare som menade att det var positivt att frågorna gått in i varandra eftersom gruppen kommit fram till samma saker men från olika utgångslägen. Vissa frågor eller teman hade upplevts som mycket positiva att diskutera. Exempel på det sistnämnda var tema B för Kombinera förvärvsarbete samt frågor som Vad är kvaliteten i växelvård?

Vi har kunnat prata på djupet tycker jag. Vi har knökat och bökat med varje fråga rätt rejält. Det gör man inte om man inte sitter och har ett uppdrag. Vi pratar mycket om informationsbehovet. Det har ju ni anhöriga gett bra perspektiv på.

Ombudsman

¹⁰ Frågan om diskussionsledaren fanns inte med i självvärderingsformuläret eftersom ledaren deltog och ledde dessa diskussioner.

Mindre positiva synpunkter som framkom från samtliga temanätverk var att frågorna, speciellt i början, varit för vida, allmänna, eller upprepande. De kunde också innehålla teoretiska och akademiska begrepp, exempelvis individualisering och implementering. Detta hade lett till svårigheter att tolka frågorna och syftet med dem. Samtidigt påpekade deltagarna att diskussionerna ändå blivit intressanta och givande. Ett av nätverken beskrev frågorna som ostrukturerade i början men att de blivit bättre med tiden. Det fanns också deltagare som upplevde vissa frågor som irrelevanta eftersom det berörde den nationella nivån eller riktade mot någon specifik målgrupp. Tydligt var att när frågorna upplevts som svårtolkade så hade diskussionerna lättare hamnat på det personliga planet.

Jag hade önskat att de varit bättre strukturerade, vad man ser vad det är vi ska jobba med, vad det är för frågor som är viktiga, vad det finns för svagheter. Det hade kanske varit lättare om man sett den röda tråden från början.

Anhörig

Deltagare i ett par av fokusgrupperna hade efterfrågat mer konkreta frågor där de kunde diskutera situationen i den egna kommunen. Detta hade tillgodosetts av möjliggörarna. I en av fokusgrupperna efterfrågade deltagare även positiva aspekter på anhörigvård att diskutera istället för att som nu fokusera på det problematiska.

Jag kommer ihåg att vi en av de första gångerna var inne på att både formuleringarna och det här utgår från att det är något väldigt problematiskt. Man kan ju uppleva positiva saker mitt i allt som är jobbigt och det vet jag att några tog upp. Man får en erfarenhet som kanske arbetsgivare borde uppskatta. Man kanske saknar det i frågeställningarna som utgår från att det är en problematisk situation och inte att det var en livssituation som många faktiskt befinner sig i på ont och gott.

Politiker

Deltagarna hade liksom de lokala ledarna många synpunkter på diskussionsfrågorna men menade att frågorna blivit bättre med tiden och att deras egna önskemål hade tillgodosetts.

Sammanställning och återkoppling

Deltagarna uppskattade att få möjligheter att läsa anteckningarna från föregående möte och kunna kommentera dem. Däremot påtalade även deltagarna svårigheten att sammanfatta de livliga och ibland spretiga diskussionerna. I flera lokala nätverk tog deltagarna också upp att det var svårt att läsa och förhålla sig till det omfattande materialet (sammanställningen) medan deltagare i andra nätverk tyckte att återkopplingen hade fungerat bra.

Jag tycker spontant att det varit väldigt utvecklande samtal varje gång. Jag brukar tänka att har vi kommit fram till något denna gång, men sedan ser man anteckningarna från XX och då ser man "va' bra vi var". Möjligheten att sitta och prata, utbyta erfarenheter och sedan få konkreta anteckningar på vad som sades. Så får man det en andra gång.

Bovärd, Halmstad

Både fokusgrupper och självvärderingar var huvudsakligen positiva till återkopplingen från deras ledare och möjliggörare men så i en av fokusgrupperna att de i framtiden hoppades på att få feedback från NkA om vad arbetet lett fram till på nationell nivå.

Sammanfattning av deltagarnas upplevelser

Deltagarnas upplevelser av diskussionerna stämmer på många sätt med de lokala ledarnas utsagor. Både fokusgrupper och självvärderingar visar att deltagarna har upplevt diskussionerna i de lokala nätverken som positiva och givande men med vissa svårigheter att hålla sig till ämnet. Diskussionsfrågorna var i många fall bra utgångspunkt för diskussionerna men upplevdes ibland vara otydliga, alltför vida eller akademiska. Tydligt var att när gruppen hade haft problem att tolka frågan eller upplevt den irrelevant så hade diskussionen oftare svävat ut eller hamnat i personliga upplevelser. Att ha olika bakgrund upplevdes skapa förutsättningar för en bra diskussion och ge olika perspektiv. Deltagarna var också som regel nöjda med diskussionsledare, sammanställning och återkoppling även om sammanställningarna någon gång kunde upplevdes som omfattande.

4.3 Mot en ökad kunskap

Syftet med de lokala nätverken är enligt målsättningarna att generera kunskap och utveckling såväl individuellt som i kommunerna. Nedan redovisas resultatet på den individuella nivån, det vill säga hur lokala ledare och deltagare såg på sitt deltagande i de lärande nätverken och vad det har inneburit för dem personligen.

Lokala ledare

Nästan samtliga ledare menade att de hade fått kunskap och nya insikter på flera områden och som de kan använda sig av i framtiden. Det kunde röra sig om en ökad insikt i hur andra yrkesgrupper tänker, kunskap i att hantera en grupp, mötas via Internet eller att pröva en ny arbetsmodell.

Jag tycker att man ökar sitt perspektiv, erfarenhetsmässigt och kunskapsmässigt om anhörigfrågorna och hur det förhåller sig och det tror jag att alla i det här lokala nätverket har gjort på alla nivåer. Man får en ökad förståelse och kunskap. Och för mig har det också gett nya sociala nätverk.

Ledare, E-tjänster

Flera ledare ger också exempel på hur de har använt sig av de nya kunskaperna i diskussioner och för att få tillstånd förändringar inom anhörigstödet i sin egen kommun eller inom organisationen.

Det har gett det jag förväntade mig. Att jag skulle få mer kunskap, både inom kommunen och att det här att sprida anhörigbudskapet. Att bredda det, det har ju helt klart blivit så. Jag har kunnat använda argument och diskussionen från gruppen när jag har träffat ledningen och det har varit jättebra. Gruppen känner jag också har lärt sig mycket av varandra. Anhöriga har fått en förståelse för organisationen och organisationen har fått se anhöriga i en annan situation än den vanliga.

Ledare, Samverkan & partnerskap

Ledarna räknade upp flera positiva vinster för egen del, exempelvis att de fått nya samarbetspartners, att ha fått fördjupa sig i anhörigstödet och tillsammans med andra bidra till att utveckla det. Flera ledare menade också att de fått tips och idéer inför det framtida arbetet.

Man får väldigt många bra idéer själv. Som sekreterare har jag haft min chef som också är anhörigkonsulent. Vid flera tillfällen har vi spontant bara tittat upp på varandra och sagt unisont; Oj, vilken bra idé vi fick att spinna vidare på här. Det behöver inte vara något stort utvecklingsarbete utan något lite som någon sa, så - Ja, men det kan vi ju prova eller göra tvärtom. På det sättet har vi känt att gruppen har tillfört anhörigstödet många bra små idéer som är värda att lyssna på.

Ledare, Individualisering

De lokala ledarna har alltså haft nytta av sitt deltagande för egen del på flera olika sätt och fått användbar kunskap inför framtiden. De har också knutit nya kontakter på både individuell, kommunal och nationell nivå.

Deltagare

Nedanstående punkter är en sammanställning av självvärderingarna där deltagarna diskuterat hur de påverkats av deltagandet i ett lärande nätverk. Uppfattningarna varierade mellan individer och mellan lokala nätverk, dock inte mellan temanätverken. I flera självvärderingar kom det också upp att deltagarna använt sig av kunskapen genom att sprida

den vidare till arbetskamrater, anordna temacaféer med mera. Enligt självvärderingarna har deltagarna fått:

- ökad kunskap och förståelse för hur det är vara anhörigvårdare
- ökad förståelse för övriga yrkesgrupper i nätverket
- ökad förståelse för vilka problem som finns i sammanhanget
- konkret stöd för egen del (anhöriga)
- perspektiv på sitt eget arbete
- bekräftelse på egna tankar
- nya argument i diskussionerna kring anhörigstöd
- gemenskap
- blivit lyssnad på och synpunkter tagits tillvara
- nytt ”tänk” i frågan – anhörigglassögon
- nya informationskanaler
- nya kontakter – samarbetspartners
- information om vilka som arbetar med anhörigstöd och vad som finns att tillgå.

Resultatet från fokusgrupperna stöder ovanstående punkter men är betydligt mer detaljerade och visar på stora skillnader mellan grupperna. Detta är förmodligen inte relaterat till utvecklingsområde utan kan bero på gruppen, ledaren och förutsättningarna i respektive kommun. Flera betonar att de inte hade haft så stora förväntningar på det lokala nätverket men blivit positivt överraskade. Deltagare från många av fokusgrupperna betonade också att de anhörigas berättelser varit oerhört värdefulla för att öka förståelsen.

Jag hade egentligen inga förväntningar utan gick in det för att se vad kommer och hända. Och det har hänt mycket och det har varit en positiv upplevelse för det har varit så bra. Plus att vi har ju lite olika konkreta resultat där vi direkt kan se att vi det händer saker och att alla har lärt av varandra. Jag vet inte hur det är tänkt på nationell nivå men här i kommunen så har gruppen verkligen gjort skäl för namnet lokalt lärande.

Anhörig & föreningsrepresentant

Nedan redovisas några teman som framkommit vid analysen och som representerar de olika målgrupper som ingått i grupperna. Det innebär inte att alla deltagare inom respektive målgrupp upplevt samma saker men att det är teman som återkommit i flera av fokusgrupperna.

Ökad kunskap – nya insikter

Det tydligaste gemensamma temat som samtliga målgrupper beskriver är en ökad kunskap och nya insikter. Speciellt **politiker** betonade det värdefulla i att få lyssna på de anhörigas berättelser.

Jag märker också att sedan jag har kommit med i den här gruppen så har jag börjat intressera mig [för frågorna]. Det har kommit en del TV-program på Kunskapskanalen [om anhöriga] och det har varit väldigt intressant att lyssna på de här experterna. Och väldigt intressant att se hur ni inom omsorgen arbetar för det har jag inte heller haft en aning om förut.

Politiker

Ja för min del så tycker jag att det har uppfyllt en del av det som jag tänkte när jag gick med här. Just att få en lite större inblick i både från vad anhöriga tänker och tycker om de här frågorna och så personalsidan då. Så mig har det gett väldigt mycket.

Politiker

En av de deltagande politikerna menade att behovet av stöd till anhöriga blivit tydligare. Besluten i nämnden grundar sig på de erfarenheter han/hon fått från deltagandet som stärkt henne att värna om de förebyggande verksamheterna. En grupp vars behov har tydliggjorts är yngre barn till personer som vårdas och som behöver stöttas. Politikern har nu funderat på hur man kan samverka kring detta, exempelvis med skolan.

Det har väl gett det här med att varje situation är unik och man måste försöka hitta lösningar och vara flexibel. För mig har det ju blivit ännu tydligare hur viktig den här verksamheten är ur ett förebyggande syfte. Det har blivit ännu tydligare för mig hur stor betydelse det för var och en av er har berättat vad anhörigcentrum har betytt. Så jag har blivit stärkt i det här att vi måste satsa på det förebyggande för man biter sig själv i svansen annars.

Politiker, Örebro

Representanter från **vård- och omsorgspersonalen** sa sig ha fått aha-upplevelser. Insikter som nämndes var att stödet måste vara individuellt anpassat och gäller både den som vårdar och den som vårdas. Personal och chefer inom vård- och omsorg betonade det positiva att tillsammans med anhöriga kunna sitta ner och tillsammans reflektera över anhörigstödet. I yrkeslivet träffas de anhöriga i en speciell situation, exempelvis på vårdplanering eller biståndsbedömning där de själva utövar sin yrkesroll utifrån en konkret situation. Möjligheten att lyssna och reflektera i den prestigelösa miljö som nätverket utgör skapar större förståelse och ger nya insikter. I en av fokusgrupperna lyfte deltagarna fram att medverkan i nätverket gör det lättare att bära med sig individens perspektiv i det vardagliga arbetet.

Det är jätteintressant och just med anhöriga tycker jag att man tänker på ett sätt som personal. Men när man hör anhöriga så kanske man tänker på ett annat sätt. Jag hade inte en aning om Demensföreningen innan till exempel. Nu har jag varit inne på hemsidan också och rekommenderat det vidare.

Vård- och omsorgspersonal

Vad jag känner i min arbetssituation som undersköterska är ju att jag har tagit med mig sådana här saker till arbetet. Att kunna praktisera vissa saker som man har fått hjälp här att få upp ögonen för. Vad jag känner är att det pyr väldigt mycket i kommunen, men man vill att det ska blossa upp så att det fungerar. Att det här nätverket skall fungera så att man kan känna som anhörig att det finns folk som står och tar emot om jag inte klarar av situationen.

Vård- och omsorgspersonal

Det fanns också deltagare som menade att det är svårt att veta var de nya kunskaperna kommer ifrån eftersom de ständigt får information och kunskap från olika håll. Samtidigt beskrevs de anhörigas berättelser som viktiga för att öka förståelsen för hur komplext själva området är och behovet av att samverka för att kunna stötta de anhöriga.

Även **annan kommunal personal** på olika nivåer i kommunerna uppskattade att höra de anhörigas berättelser eftersom det gav nya insikter och ökad förståelse.

Jag hade inte den kunskapen om vad anhörigstöd, växelvård vad det egentligen innebär. Definitivt inte. Så jag har fått en mycket större insikt i vad som idag erbjuds och jag kan vara ett stöd till dem i boendet där jag jobbar, Definitivt. Då har jag med mig något som gör att jag kan ge råd.

Kommunal personal

Föreningsrepresentanter menade att de fått ny kunskap och nya insikter. I ett fall betonade representanten att bandet mellan kommunen och föreningen hade stärkts betydligt genom det lärande nätverket och att diskussionerna ständigt återkopplades till föreningens styrelse.

Även de **anhöriga** beskrev att de hade fått ny kunskap och nya insikter. Det kunde exempelvis röra information om vilket anhörigstöd som finns i kommunen, vilka rättigheter de har som anhörigvårdare samt hur olika professioner inom kommunen tänker och arbetar. En av de anhöriga menade att hon vuxit i sin roll genom diskussionerna i nätverket och fått nya infallsvinklar på sina problem. Hon har nu lättare att gå hemifrån än tidigare och även lättare att sätta gränser gentemot sin make.

Ja man har ju blivit starkare. Jag känner mig trygg i det jag sa då. Jag ska inte vårda utan jag ska [arbeta]. Jag har inte utbildat mig till [att vårda] för det vill inte jag hålla på med. Det har inte med honom att göra utan det är ju hela situationen och det tycker jag att jag har blivit stärkt i sedan vi har suttit här. Jag kan stå för att jag tycker så. Det skulle jag nog inte ha kunnat säga innan.

Anhörig

Ytterligare ett tema som anhöriga från flera grupper tog upp var den gemenskap som man upplevt i de lokala nätverken.

Ökad trygghet – positivt bemötande för anhöriga

Ett par teman var tydligast för målgruppen anhöriga, nämligen trygghet och att bli lyssnad på. Speciellt i ett av de lokala nätverken betonade de anhöriga att deltagandet hade bidragit till en ökad trygghet eftersom de har lärt känna personer på olika positioner inom kommunen. Dessa har gett råd och tips och berättat om hur det fungerar inom kommunen vilket skapat trygghet för de anhöriga.

Det är väl tryggheten att man blir slussad till rätt person. Att man inte behöver ringa 30 samtal utan man ringer till en person som säger att Ring dit! Det tror jag är en trygghet.

Anhörig

Det bästa var att jag kände jag att jag kunde styra upp den [situationen]. Det kanske inte var tänkt så från kommunens sida när jag ringde dit men då la jag fram att så här vill jag göra och då hörsammade de det. Anhörigkonsulenter hade ju talat om för mig vad man kan göra och vad man kan välja.

Anhörig

Ett par av de anhöriga betonade samhörigheten som de fått i gruppen och värdet av ett forum som lyssnar och förstår och som är annorlunda än den ”vi och dom situation” de annars kan uppleva vid kontakt med sjukvård och kommun.

Intressant att prata med de här personerna [i gruppen]. De är så vettiga och det är inte som när man sitter uppe på sjukhuset och pratar med dem. Det blir något helt annat. På sjukhuset är det mer så att, Ni förstår lilla gumman så här ska ni göra ...!

Anhörig, Uppsala

Anhöriga såväl som personal berättade också om att de hade använt sig av både kunskap, insikter, tips och idéer i sitt vardags- och arbetsliv. Vård- och omsorgspersonal hade diskuterat med kollegor, politiker hade tagit upp information i nämnder och anhöriga lärt sig vart de skulle vända sig och känt sig stärkta. Deltagare i fokusgrupperna betonade vikten av att deras kunskap och erfarenheter spreds vidare och inte stannade hos dem själva.

4.4 Vad har hänt i kommunerna?

Både lokala ledare och deltagare beskrev sina förhoppningar om att deras deltagande skulle leda till en utveckling av anhörigstödet, lokalt och på längre sikt även nationellt. Nedan redovisas några exempel på vad deltagare och lokala ledare berättat om under utvärderingens gång. Redovisningen gör inte anspråk på att vara heltäckande eftersom

utveckling är en pågående process. Både ledare och deltagare betonade dock att det kan vara svårt att avgöra vad som var en direkt påverkan av det lokala lärande nätverket och vad som var en kombination av faktorer.

Inom samtliga temaområden menar lokala ledare att det blivit ringar på vattnet men att dessa inte alltid syns på kort sikt. Den påverkan som deltagare och lokala ledare beskriver ligger på olika nivåer och varierar utifrån sammansättningen på grupperna och kommunens förutsättningar vad gäller anhörigstöd. Nedan redovisas teman som framkommit av analysen. Dessa teman är mer eller mindre vanliga i kommunerna.

Ökat fokus på anhörigstöd

Ett ökat fokus på de anhöriga och frågan om anhörigstöd togs upp av både ledare och deltagare från flera kommuner. Med detta avsågs att medvetenheten och förståelsen för anhörigfrågan hade ökat så att det ibland även tagits upp politiskt. I en av kommunerna talade ledaren även om en direkt statushöjning. I andra kommuner menade ledaren att diskussionerna bekräftat problem som man varit medveten om men som nu kommit mer i fokus. I ett par kommuner har nätverket bidragit till att kommunen vidareutvecklat skrivet informationsmaterial till anhöriga och om anhörigstöd.

Politiskt blir man uppmärksam på en grupp som man kanske inte tidigare har tänkt på som en grupp av befolkningen som man ska värna om. Det tror jag att det här lokala nätverket, oavsett vilken grupp man tillhör så tror jag att det har varit en positiv effekt för det politiska livet, att uppmärksamma anhörigvårdarna.

Lokal ledare, E-tjänster

Eftersom man inte har jobbat på detta viset i kommunen tidigare, varken med anhörigstöd eller lärande nätverk så känner jag att man har satt ned foten på ett helt annat sätt. Man pratar om det på ledningsgruppen och är lite stolt över att det händer lite i den lilla kommunen.

Lokal ledare, Individualisering

Lokala ledare med deltagande politiker i nätverket menade att politikerna fått en ökad förståelse i anhörigas problem och att de har fört den kunskapen vidare till nämnderna. Detta stärks av de deltagande politikernas egna utsagor. I en av kommunerna hade frågan om kostnadsfri avlösning gått igenom efter två avslag där det lärande nätverket enligt ledaren kan ha bidragit till detta.

Otroligt dynamiskt och vår politiker har blivit väldigt informerad. Han satt med i sociala utskottet och hade ingen aning om vad det var han satt med och beslutade om egentligen. Han är en av våra talesmän nu faktiskt.

Ledare, Kombinera förvärvsarbete

En tydlig indikator på att anhörigstödet har fått ökat fokus är att en stor del av de berörda nätverken har blivit referensgrupper inom sina respektive kommuner för att bidra med sin kunskap och kompetens vid framtida diskussioner.

Identifiering av utvecklingsområden

I flera av kommunerna har diskussionerna i nätverken visat på nya behov inom kommunen som ibland hunnit omsättas i praktik. Exempelvis hade Växjö kommun, inspirerade av andra lokala nätverk börjat använda stödplaner för anhöriga som en utvidgning av det tidigare anhörigsamtalet. I Halmstad hade nätverket kommit fram till att anhöriga själva måste kunna boka avlastningsplatser när de själva har behov av det och planerar att genomföra detta. Deltagarna i fokusgruppen såg politikerns deltagande i det lärande nätverket som en viktig faktor till att genomförandeprocessen hade gått fortare än vanligt.

Vi har ju inga korttidsplatser i Halmstad som är så kallade sviktplatser dit man bara kan ringa och få komma. Det var en idé att man även ska ha möjlighet att komma på det viset. Att du som anhörig inte ska strikta perioder utan att du ska kunna boka när det passar. Att man har rätt till ett visst antal timmar, eller dagar eller dygn eller vad det nu är under ett år. En lite flexiblare variant på det hela. Det är alltså inte färdigt, men det har rasat väldigt snabbt igenom i alla led så det är på gång.

Biståndshandläggare, Halmstad

Lokala ledare gav också exempel på små förändringar som förbättrat för de anhöriga i kommunen och där deltagare fått tips och idéer från gruppen som kunnat omsättas i praktiken. I en av kommunerna kan vård- och omsorgspersonalen numera ringa anhörigombuden om de ska ut på hembesök för att även den anhörige ska få prata om sin situation.

I Farsta har man kommit fram till att hemtjänsten behöver struktureras om för att kvalitén på avlösningen ska fungera bättre. I ett av de andra nätverken hade nätverket gemensamt definierat tre utvecklingsområden för anhörigstödet.

Utökad samverkan

Flera lokala ledare påtalade att de fått inspiration att driva frågan om anhörigstöd vidare eftersom det lärande nätverket lett till en bredare förankring i kommunen. Flera ledare tog också upp att det lärande

nätverket lett till nya samverkansparter eller till en ökad samverkan mellan stadsdelarna.

Ett samarbete mellan stadsdelarna och ett större politiskt engagemang. Jag har fått en utvecklingsplattform att utgå ifrån. Det kommer att bli en lokal nätverk/referensgrupp kring utveckling av mer specifika områden till exempel avlösningformer. Det blir i ett nytt nätverk men flera personer kommer att medverka i detta arbete.

Ledare, Kombinera förvärvsarbete

I mindre kommuner träffas deltagarna ofta även i andra sammanhang, exempelvis på möten eller i affären och diskuterar då vidare med varandra. Tjörns kommun hade inlett ett regionalt samarbete och bildat ett nätverk med kranskommunerna kring anhörigstöd. Även föreningsrepresentanter tog i ett par fokusgrupper upp att samarbetet med kommunen stärkts, exempelvis i form av samarbete med anhörigrupper och övrig kommunikation. I åtminstone tre av kommunerna hade en anhörigförening bildats eller var på väg att bildas.

Det har skapat en inspiration för oss att ta nya steg framåt. Det vi bland annat har sett är att vi har ökat samarbetet med den vårdplaneringsgrupp som finns i kommunen. Att vi har tagit fler kontakter med dem och försökt diskutera närståendefrågor utifrån den gruppens arbete och hur vi kan påverka deras arbete. Det vi ser i kommunen som helhet är en bredare förankring i frågor som gäller närståendestöd. Vi ser också ett ökat samarbete med kranskommunerna och har skapat ett nätverk med kranskommunerna i närståendestöd.

Ledare, Samverkan och partnerskap

Ytterligare en vinst som flera av de lokala ledarna tog upp i sammanhanget var att **arbetsmodellen** med blandade målgrupper är ett bra verktyg som kan användas för att komma åt områden som inte fungerar, eller för att få olika perspektiv på en fråga.

Kompetensutveckling av personal

På flera håll tog deltagare och lokala ledare upp att det lärande nätverket inspirerat till kompetensutveckling av personal inom vård- och omsorg. Exempelvis hoppades en av boendecheferna att kunna fortsätta kompetensutvecklingen för att personalen ska bli bättre på att bemöta anhöriga. Utgångspunkt är ett material som är framtaget i Gävle där personal och anhöriga diskuterar kring olika bilder.

En sak som detta har lett till är den här cirkeln som vi eventuellt ska starta upp på ett boende. Det är en undersköterska som arbetar på det som utbildar sig i demens och då är tanken att hon ska gå en cirkel och hålla i detta. Så får vi se vad anhöriga säger, om vi kan starta upp det. Man lyfter ett kort och så diskuterar man runt det kortet och då delar man ju bilder. Ungefär som vi gör här fast vi har inga kort, vi har frågor.

Boendechef

I ett par kommuner har eller ska kommunen börja med personalutbildning inom äldreomsorgen med fokus på bemötande av anhöriga. I Kalmar har kommunen drivit frågan om utveckling av anhörigstödet parallellt med det lärande nätverket. Deltagarna har gemensamt dragit upp riktlinjer inför framtiden, gjort upp en utvecklingsplan samt bildat olika arbetsgrupper för det fortsatta arbetet.

Sammanfattningsvis gav både deltagare och lokala ledare gott om exempel på utveckling i både stort och smått i många av de berörda kommunerna som de åtminstone delvis hänförde till det lärande nätverket. I andra kommuner var de intervjuade mer osäkra men menade att det blir ringar på vattnet och att utveckling är en långsiktig process. Detta speglar förmodligen delvis de olika utgångslägen som kommunerna har haft gällande anhörigstöd.

5 Erfarenheter på den övergripande nivån

Redovisningen nedan bygger på en fokusgrupp med sju möjliggörare samt två intervjuer med projektledningen.¹¹ De lokala ledarnas och deltagarnas synpunkter som berör den nationella nivån redovisas också nedan.

5.1 Bakgrund

Det övergripande nätverket består av projektledning och möjliggörare som tillsammans representerar den övergripande nivån för de lärande nätverken. Till varje temanätverk har en forskare (två inom e-tjänster) och en praktiker kopplats. Forskarna arbetar som regel 40 procent inom sitt temaområde¹² och kombinerar detta med sin övriga forskning. Praktikerna är anställda på halvtid vid NkA och övriga 50 procent inom sitt ordinarie yrke, anhörigkonsulent eller områdeschef. Samtliga möjliggörare har lång erfarenhet av äldre- och handikappfrågor.

Möjliggörarna anställdes förra hösten när planeringen för de lärande nätverken var genomförd med avseende på arbetsstruktur. Möjliggörarna påpekade att de från början inte var helt klara över alla detaljer i sitt uppdrag med de lärande nätverken och att det varit en ständig läroprocess även för dem.

Det praktiska arbetet har delats upp så att praktikerna har haft huvudansvaret för de virtuella mötena med lokala ledarna och även det fortlöpande stödet till dessa. Praktikerna har även hand om sammanställningarna av det material de får från de lokala nätverken inom sitt temanätverk och återkopplingen till de lokala ledarna. Forskarnas uppgift har varit att förse lokala ledare med aktuell forskning inom sitt respektive område vid diskussionerna inom temanätverken. Forskarna har också haft i uppgift att se över aktuell forskning inom sitt temaområde och att sammanfatta denna i en kunskapsöversikt inom området. Både forskare och praktiker har deltagit i de regionala konferenserna och seminarierna där.

¹¹ Två personer som även fungerar som möjliggörare (forskare för temaområdet e-tjänster).

¹² Inom Samverkan och Partnerskap 20 procent.

5.2 Arbetsprocessen

Uppstartsmötet för de blivande lokala ledarna beskrevs som mindre lyckad eftersom tekniken inte fungerade och många kom till mötet för att de ville lära sig Marratech. Osäkerhet inför tekniken beskrevs av möjliggörarna som ett hinder för att starta ett lokalt lärande nätverk. Till uppstartsmötet kom även personer som inte var föranmälda vilket skapade en viss oordning.

Det var ju fruktansvärt jobbigt eftersom många kom dit just för att de ville lära sig Marratech och det systemet. Många var ju rädda för tekniken och det var ett stort hinder för att bilda ett nätverk och leda det, att de inte kunde tekniken.

Möjliggörare

Möjliggörarna beskrev även den fortsatta processen som något osäker men där strukturerna så småningom satt sig. Det har varit ett ständigt lärande och de har nu mycket värdefull kunskap med sig att applicera på de nya lokala nätverk som ska startas upp.

Generellt menade möjliggörarna att arbetsmodellen hade fungerat bra i de lokala nätverken men att förutsättningarna varierat mellan ledarna såväl som mellan kommunerna.

Jag upplever att man har så otroligt olika förutsättningar. Det fanns ju dem i vårt nätverk som mest var oroliga för om anhängstödet skulle få fortsätta och så ville vi att de skulle vara visionärer. Att få dem att förstå att om ni jobbar med det här nu så får ni argument som ni kan driva i era kommuner. Och när de började snappa det då hände det något i processen.

Möjliggörare, praktiker

Samtliga möjliggörare var nöjda med arbetsstrukturen där de i samband med varje träff i de lokala nätverken har haft ett förberedelsemöte och ett eftermöte med de lokala ledarna via Marratech. De har då kunnat ge stöd till ledarna och besvara frågor direkt samt även låta ledarna ge tips och råd till varandra. Vissa ledare var väldigt osäkra på hur de skulle leda grupperna i början men har vuxit in i rollen. Tydligt var att det fanns oklarheter om ledarens roll i början av processen där alla ledare inte var på det klara med att de inte själva behövde vara experten i sammanhanget. Detta har dock blivit bättre med tiden.

Över tid så har de här samtalen i grupperna blivit annorlunda. Från att ha varit ganska trevande och de hade en del synpunkter på frågorna. Så efterhand så känns det som att både lokalt i deras egna grupper och när vi har träffats så har det blivit ett oerhört fritt utbyte av idéer och tankar och jämförelser. Ibland så känns det nästan som att de här frågorna har legitimerat att man får prata.

Praktiker

Flera möjliggörare menade att de nationella temanätverken gett de lokala ledarna nya värdefulla kontaktnät som de kan använda sig av i framtiden. Träffarna i de lokala nätverken har också gett mycket till deltagarna eftersom det varit en anledning att dra samman folk som aldrig annars skulle träffas.

På något sätt känns det som att det har varit den stora behållningen att ledarna har fått lära känna varandra och har utbytt erfarenheter. Att de har fått peppning från de andra ledarna om hur de ska gå vidare och förankra anhängstödet. Det känner jag som den stora vinsten att de har fått det här stora kontaktnätet.

Möjliggörare, forskare

Alla möjliggörare var överens om att de har haft engagerade ledare som alltid ställt upp. Relationen mellan möjliggörare och lokala ledare beskrevs som god.

Diskussionsfrågor och sammanställning

Forskarna och praktikerna har samarbetat kring att formulera diskussionsfrågor till de lokala nätverken vilket har varit en stor utmaning. Inom tema Individualisering och samverkan och Partnerskap var områdena väldigt vida och svåra att ringa in. E-tjänster å andra sidan är ett smalt område som varken ledare eller deltagare alltid har en relation till menade en av möjliggörarna.

Precis som deltagarna och de lokala ledarna påtalade möjliggörarna att det funnits ett behov av att styra upp diskussionerna i de lokala nätverken. Diskussionerna hade ofta haft en tendens att sväva ut från ämnet. Ledarna hade hanterat situationen olika och inte alltid varit införstådda från början vilka problem de skulle stöta på. Samtidigt menade möjliggörarna att diskussionerna i sig förmodligen varit givande för deltagarna men inte alltid producerat ett så rikt och nytt material som de hade hoppats på. Hur ledarna hanterat situationen under diskussionen och hur vana de var att sammanfatta sådana avspeglade sig i det material som de fått in från respektive nätverk. En av möjliggörarna påpekade att mycket information förmodligen försvunnit på vägen mellan diskussion och skriftlig sammanfattning.

Jag tror att mycket av den kunskapen och informationen som vi hade förväntat oss eller som vi hade velat ha, den har försvunnit på vägen lite grann. Att de har svårt att sätta orden på pappren. För jag tror att det har varit väldigt mycket givande diskussioner i de lärande nätverken men som kanske har varit svårt att sätta på papper.

Möjliggörare, forskare

Möjliggörarna hade tolkat riktlinjerna för diskussionsfrågorna på olika sätt. Alla har tänkt på en lärande process men gått olika tillväga. I

två av temanätverken formulerades frågorna allt eftersom och byggde vidare utifrån resultatet av de lokala nätverkens diskussioner. Inom de andra två temanätverken gjorde möjliggörarna alla frågorna från början. En reflektion från möjliggöraren inom E-tjänster var att det hade varit bättre att bygga vidare med frågor allteftersom. Nu hade grupperna hastat igenom alla frågorna första gången och sedan menade att de redan avhandlat detta. Under tema B gjorde de istället några frågor åt gången vilket fungerade bättre.

Ett par av möjliggörarna upplevde också att det från början fanns en viss osäkerhet gentemot frågorna hos de lokala ledarna. Med tiden har det blivit en diskussion på Marratechmötena vilket har lett till en ökad förståelse för att frågorna i första hand ska vara en hjälp till att komma igång med diskussionen och att det inte finns några rätta svar.

Stöd i arbetsprocessen

Möjliggörarna menade att de har fått stort stöd av varandra och av arbetsstrukturen som de fick från början. Det har varit en lärande process och det är svårt att se vilket stöd de behövt innan som skulle ha underlättat deras arbete. Arbetssättet i sig var nytt och behövde utvecklas och problemen lösas efterhand. Det enda stöd som möjliggörarna framförde att de skulle velat ha fått från början var utbildning i Marratech och teknisksupport.

Däremot påpekade möjliggörarna att de lokala ledarna hade behövt mycket stöd. Ett sätt som fungerat bra var att fråga hur ledarna mår under ett Marratechmöte så att de fick prata om sina upplevelser.

Jag vet att vi vid något tillfälle frågade hur de mår för det kan ju vara ganska tufft att ha de här mötena, för det kommer upp alla möjliga saker. Det var väldigt bra. Det släppte någonting där tror jag och de fick diskutera det. Och då kan de också diskutera med varandra och de svårigheter de möter. Det tror jag lyfte lite grann så att det gick att komma vidare.

Möjliggörare, forskare

Projektledningen betonade att möjliggörarna alla har lång erfarenhet av att leda grupper vilket bidragit till att de lokala ledarna kunnat genomföra sitt uppdrag.

Forskningsanknytning

Möjliggörarna från två av temanätverken (Individualisering, Samverkan & partnerskap) menade att forskningsanknytningen till de lokala nätverken varit svår att upprätthålla eftersom utvecklingsområdet var så brett och det hade tagit tid att få överblick av området. Inom temanätverket Kombinera förvärvsarbete hade forskaren ibland gett

direkt feedback till de lokala ledarna vid för- eller eftermötena. Denna forskare menade också att resultatet av gruppdiskussionerna direkt bekräftar den forskning som finns inom området.

I temanätverket E-tjänster gjorde möjliggörarna en forskningssammanfattning som diskuterades under ett Marratechmöte med de lokala ledarna. En av de lokala ledarna gjorde därefter en egen förenklad version som diskuterades i det lokala nätverket. Inom E-tjänster har man också diskuterat resultaten på initiativ från Hjälpmedelsinstitutet med de lokala ledarna. Forskarna inom E-tjänster ser detta som ett sätt att förmedla den expertkunskap som de själva har och där de lokala ledarna kan fungera som kunskapsöverförare till deltagarna i grupperna på ett enkelt och naturligt sätt.

5.3 Framgångsfaktorer och utmaningar

Både möjliggörarna och projektledning såg ett antal framgångsfaktorer och utmaningar som påverkar de lärande nätverkens möjligheter att kunna uppnå de förväntade resultaten.

Framgångsfaktorer

Nedanstående framgångsfaktorer togs upp av möjliggörare och/eller projektledare som en förutsättning för att de lärande nätverken har fungerat.

- Engagemang och intresse hos deltagare, ledare och möjliggörare.
- Att det varit öppet för alla som är verkligt intresserade – bygger på en demokratisk filosofi enligt projektledningen.
- Erfarenheter från ACTION VINNVÅRD-projektet om arbetssättet.
- Erfarna personer som möjliggörare.
- Att de lokala ledarna har kunnat bilda nätverk och få stöd därigenom – extra viktigt för anhörigkonsulenter i mindre kommuner som ofta arbetar ensamma.
- NkA som nationellt kompetenscentrum, vilket ger tyngd och status åt de lokala lärande nätverken.
- Arbetsmodellen – ger en möjlighet att samla olika kompetens och kunskap i de medverkande kommunerna.
- Modern IT som håller ihop nätverken och möjliggör spridning av tips och idéer.
- Processkaraktären som ger en viss osäkerhet men också skapar förutsättningar för ett utvecklingsarbete genom att man kan bygga vidare utifrån de lokala diskussionerna.

Svårigheter och utmaningar

Möjliggörare och projektledning tog upp en rad svårigheter och utmaningar som delvis påverkat hur de lokala nätverken fungerar både lokalt och nationellt. Dessa problem har möjliggörarna försökt lösa och ofta lyckats med tiden. Ett antal områden framkom av analysen, vilka redovisas nedan.

Förutsättningarna

Kommunerna och därmed även de lokala nätverken har haft helt **olika förutsättningar inom anhörigstödet**. Vissa kommuner har haft ett väl utbyggt anhörigstöd medan andra startar från noll. I några kommuner har deltagarna varit oroliga för anhörigstödet framtid och hade därför svårt att vara visionära.

Alltför få grupper inom ett temaområde såsom i fallet E-tjänster gör att det blir mindre feedback till grupperna och det kan därför vara svårare att föra diskussionen vidare. E-tjänster är även ett område där många av deltagarna inte haft några egna erfarenheter att falla tillbaka på vilket lett till att man inte ansett sig ha så mycket att tillföra på tema B.

Struktur och information

En viss **otydlighet** har funnits **angående ledarens roll** i gruppen. Det har funnits ledare som trott att de själva måste ha kunskapen att förmedla till gruppen och att de därför måste kunna frågorna och få ett rätt svar. Detta har dock lugnat ner sig med tiden.

Vi hade också sådana ledare som trodde att det var de som skulle ha kunskapen. Att man ville vara så förberedd. Du förstår att det är inte vilka som helst som är med i mitt nätverk: jag kan ju inte komma här och inte förstå frågorna utan du måste ju förklara för mig vad du menar. Eller nästan vad ska vi svara på det här om det ska bli rätt. Det lugnade ner sig efter ett par gånger och vi pratade mycket om det på våra möten också.

Möjliggörare, praktiker

Några lokala nätverk har **inte deltagit i processen och besvarat frågorna**. Det har varit svårt att veta hur man ska hantera detta men de kan bli tydligare i informationen om vilka regler som gäller från början menade möjliggörarna.

Diskussionsfrågor och sammanställningar

Det har varit **svårt att hitta bra frågor** för att få deltagarna att tänka utanför ramarna. Deltagarna tycker att de blir för styrda eller att frågorna blir för alltför allmänna och abstrakta. Diskussionerna fastnar då lätt i gamla vanor.

De lokala ledarna har ibland haft **svårt att få ihop sammanställningarna** eftersom grupperna inte alltid hållit sig till ämnet. Sammanställningarna har därför haft olika innehåll och kvalitet beroende på vem som skrivit och hur diskussionen gått. Möjliggörarna inom Partnerskap och samverkan har diskuterat att utforma en mall för sammanställning.

Tidsaspekten där ledarna har haft svårare att hinna med sammanställningarna framåt sommaren och de hade fortfarande inte fått in alla i slutet av augusti.

Inom de båda stora utvecklings- och forskningsområdena Individualisering liksom Samverkan och partnerskap fanns en viss besvikelse över att sammanställningarna **inte resulterat i det rika och nytänkande material** möjliggörarna hade förväntat sig. Detta avspeglar förmodligen ledarnas svårigheter att sammanställa de omfattande och yviga diskussionerna.

Diskussionerna

Svårigheter att få grupperna att **hålla sig till ämnet** samt att **lyfta diskussionen** från det personliga till en mer abstrakt nivå har tidigare tagits upp i redovisningen.

Bristande forskningsanknytning till grupperna inom ett par av temanätverken på grund av stora forskningsområden. För forskarna har det varit svårt att kombinera uppgifterna på NkA med sina andra tjänster. Speciellt tydligt är detta inom tema Partnerskap och samverkan där forskaren arbetar 20 procent för NkA.

Diskussionsforum på hemsidan var tänkt som ett virtuellt forum för andra intresserade personer som inte hade möjlighet att delta i något lokalt nätverk. Detta har inte fungerat som det var tänkt och det har varit väldigt lite dialog. Ett problem i början var det krångliga inloggningsförfarandet men även efter att detta lösts har aktiviteterna var små. Hur detta ska lösas är en pågående diskussion.

Nyrekrytering av lokala ledare

Det är i dagsläget **svårt att rekrytera nya ledare** som vill starta upp nätverk vilket delvis kan bero på det ekonomiska läget men också att det pågår mycket annat kring anhängstöd inom kommunerna. NkA kommer att fortsätta rekryteringsarbetet vid de fyra regionala konferenserna under hösten.

Många av de mindre **frivilligorganisationerna** har inte kunnat leda lärande nätverk av ekonomiska skäl. Projektledningen skulle därför i framtiden vilja ha en pott pengar som kan gå till ekonomiskt stöd till organisationerna, exempelvis för den utrustning som krävs, fika, lokaler

med mera. Det har också varit svårt att rekrytera deltagare till lokala nätverk från pensionärs- och frivilligorganisationer.

5.4 Förslag på förbättringar inför framtiden

Följande förslag restes främst av möjliggörarna utifrån de lärdomar som gjorts under det första verksamhetsåret. Redovisningen har kompletterats med projektledningens synpunkter.

Inledande utbildning för de blivande lokala ledarna som dels innehåller utbildning i Marratech, syftet med de lärande nätverken samt eventuellt även processledning. Möjliggörarna kan även bidra med kunskap om lämplig storlek på grupperna, sammansättning och hur man kan hantera gruppen. På detta skapas en större trygghet hos ledarna.

Tydlighet i informationen var ett annat återkommande tema där möjliggörarna menade att de nu har kunskap för att kunna vara tydligare med kriterier och spelregler för deltagande, syfte och målsättning med de lokala nätverken.

Arbetsstrukturen kan eventuellt förbättras där alla lokala nätverk får samma inledande fråga för att klargöra hur de ser på anhörigstöd. Även tidsaspekten bör beaktas så att mötena inte ligger för tätt eller för nära inpå sommaren. Möjliggörare påpekade också att det bör finnas ett visst antal nätverk inom ett temanätverk för att detta ska fungera tillfredsställande.

Stödet till de lokala ledarna kan utvecklas genom att regelbundet följa upp hur de mår och genom att eventuellt erbjuda speciella aktiviteter för ledarna på Anhörigriksdagen. Möjligheten att arbeta med konkret stöd ute i kommunerna för utveckling av anhörigstödet togs också upp.

Angående **diskussionsfrågorna** fanns förslag att rikta dessa mot Socialstyrelsens prioriterade områden eller välja ut ett mer begränsat forskningsområde. Enligt projektledningen kommer fokus i de nya lärande nätverken främst att ligga på utveckling där möjliggörarna kan bidra med kunskap om hur deltagarna kan skriva en utvecklingsplan och stötta vid genomförandet.

Ansöka om bidrag för att kunna finansiera ideella organisationer så att de har ekonomisk möjlighet att starta lärande nätverk.

6 Avslutande diskussion och rekommendationer

Nedanstående diskussion är indelad i tre delar. I den första ges en sammanfattning av utvärderingens resultat och utvärderarens slutsatser. Där diskuteras också arbetsmodellen som ett verktyg för lärande och utveckling utifrån utvärderingens resultat. I den andra delen tas de förbättringsområden som utvärderingen pekat på upp och utvärderaren ger förslag och rekommendationer inför framtiden. I den tredje delen förs en kort diskussion kring lärande och hållbarhet.

6.1 Sammanfattande slutsatser

Utvärderingens resultat visar att målsättningarna med de lärande nätverken delvis har uppfyllts för den första omgången lärande nätverk. Deltagare, lokala ledare och möjliggörare beskriver alla en lärande process med ny kunskap och nya insikter till följd av det erfarenhetsutbyte som skett i nätverken. Sådana tecken på den **individuella nivån** är:

- ökad kunskap/insikt om anhörigstöd och hur det är att vara anhörigvårdare
- ökad insikt om behovet av stöd till anhöriga
- ökad kunskap/insikt om andra målgruppers situation
- ökad kunskap om rättigheter som anhörigvårdare och vad som finns att tillgå i kommunen
- ökad trygghet för anhöriga genom kontaktnät och kunskap
- känsla av ha blivit lyssnad på och kunna påverka
- utbyte av idéer och tips som deltagare och ledare har kunnat omsätta i sitt vardagsliv/arbetsliv
- ett förändrat förhållningssätt gentemot anhöriga hos vissa deltagare.

Med andra ord är de kortsiktiga målsättningarna på den individuella nivån enligt verksamhetslogiken uppfyllda. Exakt i hur stor omfattning de nya kunskaperna och insikterna lett till en förändring i deltagarnas vardags- eller arbetsliv kan inte bedömas men deltagare gav några exempel på hur de hade använt sig av sin nya kunskap. Exempel har beskrivits på hur vård- och omsorgspersonal använt sig av idéer i sitt arbete, anhöriga har blivit stärkta i kontakten med biståndshandläggare och politiker har framfört argument för anhörigstöd i politiska nämnder. Detta talar i sig för att en utvecklingsprocess har påbörjats

på flera håll men då målen är långsiktiga kan de inte bedömas efter en kort tid.

På den **kommunala nivån** finns i vissa av de berörda kommunerna också tydliga tecken på utveckling inom området anhörigstöd. Sådana tecken är exempelvis:

- att frågan om anhörigstöd lyfts inom kommunen och upplevs ha fått ökat fokus/status
- att lokala nätverk eller deltagare från de lokala nätverken blivit referensgrupper inom frågan i sina kommuner¹³
- att samverkan initierats mellan deltagare på olika positioner i flera av kommunerna, i ett fall även regionalt och att man även påbörjat eller planerar att undersöka nya samverkansformer
- att utvecklingsområden eller behov inom anhörigstöd har identifierats
- att personal har fått eller kommer att få kompetensutbildning inom området.

Även om resultatet rent konkret är svårbedömt har de lärande nätverken av deltagare och lokala ledare beskrivits som en viktig faktor bland flera som direkt eller indirekt kan ha påverkat utvecklingen.

På den **nationella nivån** beskriver möjliggörarna också en läroprocess som gjort dem bättre rustade att stötta nya lokala ledare till att leda lärande nätverk. Målsättningen att de lärande nätverken tillsammans ska utveckla inspirationsmaterial är delvis uppfyllt genom att de lokala nätverken har diskuterat, enats om så kallad god praxis, sammanställt sina synpunkter och vidarebefordrat detta till möjliggörarna. Erfarenhetsutbyte har även skett mellan de lokala ledarna inom dessa temanätverk. Däremot är det material som levererats från de lokala nätverken mindre nytänkande än vad förhoppningarna inom ett par av temanätverken var. Delvis kan detta vara en följd av att mycket information från diskussionerna gått förlorade i sammanställningen och att ledarna saknat tydliga riktlinjer för sammanställningen. Inspirationsmaterialet är under produktion och beräknas vara klart före 2010.

De förväntade resultaten på den nationella nivån är svårbedömda efter en så kort tid. Även för att bedöma de mer kortsiktiga målen krävs möjlighet till nationell överblick. Utifrån utvärderingen pekar resultatet på att anhörigstödet fått ökat fokus i de kommuner som deltagit i lärande nätverk. I ett fall finns också ett ökat regionalt intresse från kranskommunernas sida och i en av storstäderna från stadsdelarna. Även kunskap och medvetenhet förefaller ha ökat även om det inte

¹³ Detta gäller stor del av nätverken inom Individualisering och Samverkan och partnerskap samt ett lokalt nätverk inom område E-tjänster.

går att uttala sig om en generell nationell nivå. Om de mer långsiktiga nationella målen uppnås får framtiden visa och är även en del av målsättningarna för NkA.

Arbetsmodellen – ett lärande verktyg

Utvärderingen har slagit fast att de lärande nätverken på många sätt fungerar som det var tänkt på den lokala nivån och inom temanätverken. Ett antal framgångsfaktorer har framkommit på de olika nivåerna vilka får sägas vara förutsättningar för att nätverken ska fungera. Tydligt är att lokala nätverk och temanätverk kompletterar varandra och behövs för att nätverken ska fungera optimalt. Andra framgångsfaktorer som utvärderingen pekat på kan ses på olika nivåer:

Deltagare

- Ett genuint engagemang för frågan.
- Villighet att dela med sig av kunskap och erfarenheter.
- En känsla av delaktighet och av att kunna påverka.

Lokala ledare

- Genuint intresse och engagemang för frågan.
- Möjlighet till stöd från möjliggörare.
- Erfarenhet av att leda en grupp (stor fördel men ingen förutsättning).
- Möjlighet till erfarenhetsutbyte med andra lokala ledare.

Övergripande nivå

- Arbetsmodellen med olika målgrupper.
- Modern IT som håller ihop nätverken och möjliggör spridning av tips och idéer.
- Processkaraktären i arbetsstrukturen som skapar förutsättningar för ett utvecklingsarbete genom att man kan bygga vidare utifrån de lokala diskussionerna.

Med utgångspunkt i utvärderingsresultatet kan man alltså konstatera att lärande nätverk med blandade målgrupper stöder resultatet från ACTION VINNVÅRD-projektet och fungerar utmärkt som ett lärande redskap. Enligt både deltagare och ledare skapar just denna form bättre förutsättningar för lärande och erfarenhetsutbyte än grupper där deltagarna har samma bakgrund. Modellen kan användas i olika sammanhang och på olika nivåer inom en organisation eller kommun.

Utvärderingen visar också att de tre förutsättningar som av Hanson & Magnusson (2009) beskrivs som förutsättningar för ett lärande nätverk, nämligen ett genuint intresse, expertkunskap och arbete mot ett gemensamt mål har funnits hos många av de lokala lärande nätverken. Detta tillsammans med arbetsmodellen har förmodligen bidragit till de

utvecklingstendenser i kommunerna som beskrivits i utvärderingen. **Med utgångspunkt från detta vill utvärderaren starkt rekommendera en fortsatt spridning av modellen som sådan.** Samtidigt bör nätverken ha ett tydligt utvecklingsfokus för att deltagarnas förväntningar på konkret utveckling ska kunna tillgodoses. Där spelar andra förutsättningar såsom exempelvis ekonomin i kommunen, anhängstödets utgångsläge och intresse från politiskt håll en stor roll. Att politiker deltar i nätverken har betonats som en viktig framgångsfaktor.

6.2 Utmaningar inför framtiden

En av de största utmaningarna i dagsläget förefaller vara att rekrytera nya lokala ledare som vill starta ett lärande nätverk. Detta kan vara en effekt av den ekonomiska krisen och en rad andra faktorer som ligger utom ramen för utvärderingen. Däremot pekar utvärderingen på några förbättringsområden och där förslag från ledare och möjliggörare kan utgöra ett diskussionsunderlag. Nedan diskuteras tre områden där utvärderingen visat på behov av vidare utveckling.

Forskningsanknytningen

Ett område där kunskapsöverföringen inte har fungerat enligt planerna är forskningsanknytningen och omsättningen av aktuell forskning i praktiken, möjligen med undantag av området E-tjänster. Både deltagare och lokala ledare från de andra temanätverken hade synpunkter på att forskningsanknytningen uteblivit eller blivit mindre än de hade hoppats på inom de andra områdena. En anledning till detta har nämnts tidigare såsom vida forskningsområden inom Individualisering och Samverkan och partnerskap. En annan anledning kan vara att forskningsresultat som tagits upp vid för- och eftermötena med de lokala ledarna inte har uppfattats som forskningsresultat. Ytterligare en anledning kan vara att lokala ledare inte fört informationen vidare till de lokala nätverken.

Oavsett orsak finns det behov av att på en övergripande nivå utarbeta strukturer för hur forskningsresultaten kan återkopplas till lokala ledare och vidare till de lokala nätverken. En underlättande faktor är att kunskapsöversikterna om aktuell forskning inom respektive utvecklingsområde kommer att vara färdiga inom kort. Detta till trots finns anledning att diskutera rutiner eller praxis för att kunskapen ska förmedlas vidare och kunna diskuteras i de lokala nätverken.

Rekommendationer

- Diskussion och eventuell utarbetning av tydliga ”rutiner” eller praxis för att öka forskningsanknytningen i de lokala lärande nätverken.

Behovet av tydlighet

Behovet av tydlighet påtalades på alla nivåer, av deltagare, lokala ledare och möjliggörare. Tydlighet efterfrågades på en rad olika områden såsom syftet med de lärande nätverken, ledarens roll i samtalen, innehållet i diskussionsfrågorna samt sammanställningen. Möjliggörarna var överens om att det varit en utvecklingsprocess för dem själva och att de nu har betydligt mer kunskap att förmedla till de blivande lokala ledarna med avseende på gruppstorlek, sammansättning och hur hantera olika problem. Samtidigt påtalade möjliggörarna också behovet av en inledande utbildning för de blivande ledarna där exempelvis teknik, processledning, syfte och målsättningar med de lärande nätverken kan tas upp. Utvärderingen visar också att många initiala missförstånd förmodligen kan undvikas med en sådan utbildning.

Sammanställningarna skulle förmodligen underlättas av en mall för hur sammanfattningarna kan se ut och som ledare kan använda om de vill. Utvärderingen visar att alla ledare inte varit klara över syftet med sammanställningen och hade problem med att sammanfatta diskussionerna. I riktlinjerna bör också ingå att någon annan än diskussionsledaren bör föra anteckningar, eventuellt två olika personer som kan stämma av med varandra.

Rekommendationer

- Inledande utbildning för blivande lokala ledare utifrån de behov som konstaterats av möjliggörarna.
- Tydlighet angående mål, syfte – riktlinjer för dokumentation och hur den bör gå till.
- Sammanställningsmall för dokumentationen som kan användas på frivillig basis.

Stöd till lokala ledare

Utvärderingen visar att de lokala ledarna ibland har haft behov av stöd i rollen som samtalsledare och även uppskattat möjligheten att träffas via videokonferenssystemet, Marratech. Samtidigt har det varit stor skillnad i antalet lokala nätverk för respektive temanätverk. Alltför få nätverk inom ett temaområde ger färre kontakter för de lokala ledarna och mindre återkoppling till ledare och deltagare. Eftersom det är svårt att rekrytera nya lokala ledare kan det möjligen vara en fördel att slå ihop två temanätverk för att kunna skapa ett effektivt kontaktnät för de ledare som deltar. Med tanke på att inriktningen fortsättningsvis kommer att vara utveckling av anhörigstöd i kommunerna kan de gemensamma intressena vara stora och motivera en sådan sammanlagning.

Rekommendationer

- Diskutera angående storleken på temanätverken för att dessa inte ska bli för små. Eventuell slå ihop temanätverk.
- Speciellt riktade aktiviteter för lokala ledare vid Anhörigriksdagen och regionala mötesdagar för att ytterligare förstärka dessa nätverk.

6.3 Ett hållbart lärande

NkA:s arbetssätt med lärande nätverk kan sägas ha en interaktiv ansats där målsättningen är att bilda kunskap som är både teoretiskt och praktiskt intressant genom att deltagarna involveras i forskningsarbetet. Det handlar alltså om en gemensam lärprocess på flera olika nivåer, hos individerna, i kommunerna och frivilligorganisationerna samt nationellt.

Erfarenheter från partnerskap och samverkan inom ESF-stödda projekt visar att skapandet av gemensamma arenor och möjligheter till reflektion är framgångsfaktorer för att få igång gemensamma och hållbara läroprocesser mellan forskning och utveckling (Wistus & Andersson 2009). Detta har tillhandahållits av NkA både lokalt och nationellt. Intressant är att se hur den kunskap som genererats i de lokala nätverken tas tillvara inom de kommunala organisationerna och på den nationella nivån. Det inspirationsmaterial som är under produktion av möjliggörarna kan ses som ett sätt att väva samman teori och praktik för att därigenom bidra till utveckling. Ett annat sätt kan vara att aktivt stödja kommunernas utvecklingsarbete genom att bidra med råd och stöd i vidareutvecklingen av anhörigstödet. Sådana tankegångar har uttryckts av projektledning och möjliggörare inför de nya lokala nätverk som kommer att bildas.

Inför framtiden kan det också vara av intresse att följa upp och mer konkret stödja utvecklingsarbetet i de kommuner som nu varit berörda av de lärande nätverken. Dels för att undersöka om eller hur kunskapen används rent konkret i kommunen men också för att utifrån ett nationellt perspektiv kunna ge råd och stöd utifrån den samlade kunskap som finns hos kompetenscentrat. De referensgrupper som bildats av de lärande nätverken är en stor möjlighet i det framtida utvecklingsarbetet samtidigt som det i dagsläget inte är klart hur eller vem som bär ansvaret för att referensgrupperna används. Erbjudande om en mer aktivt rådgivande roll från NkA skulle där kunna bidra till att erhålla kunskaper verkligen tas tillvara i kommunerna.

Referenser

Praxisgemenskap: Samlar människor med gemensamt intresse som arbetar tillsammans för att uppnå ett gemensamt mål. I Nielsen, K., Kvale, S. *Mästarlära; lärande som social praxis*. Lund. Studentlitteratur 2000.

Hanson, E. & Magnusson, L. (2009). *Working together in blended communities of practice to improve care for older people and family carers in Sweden*. Paper presented at iSHIMR 2009 conference: Evaluation and implementation of e-health and health information initiatives: international perspectives, 14th International Symposium for Health Information Management Research Kalmar, Sweden, 14–16th October 2009.

Kvale, S. & Nielson, K. (2000). *Mästarlära: lärande som social praxis*. Studentlitteratur.

Lave, J. (1992). Learning as Participation in CoP. Paper presented at annual meeting of American Research Association, San Fransisco California. University of Berkeley.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated learning – legitimate peripheral participation.

Nationellt Kompetenscentrum Anhöriga – en resurs i utveckling av anhörigstödet Magnusson, L., Hanson, E. & Gough, R. 200903.

Powerpointpresentation för Lärande nätverk 2008-09-29.

Riktlinjer till Lärande nätverk 2008-11-08.

Powerpointpresentation från anhörigriksdan 0903, Magnusson, L. & Hanson, E.

Socialstyrelsen (2009a). *Vård och omsorg om äldre – lägesrapporter 2008*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2009b). *Kommunernas anhörigstöd*. Slutrapport.

Tolson, D., Buggy, T., Booth, J., Schofield, I., Kelly, T., Lowndes, A., Hotschkiss, R., & Smith, J. *Gerontological Nursing Project 2001–2006. Consolidation Report, August 2006*. Glasgow.

Tolson, D. (2008). Building on Wenger. Community of practice in nursing. *Nurse Education Today*, Volume 28, Issue 2, Pages 246-252.

Tolson Debbie 2008. *Journal of Nursing Management* Volume 16 Issue 6, Pages 682–691, sept 2008. Achieving evidence-based nursing practice: impact of the Caledonian Development Model.

Wenger, E. 1998 *Communities of practice: learning, meaning, and identity.*, Cambridge University Press, 1998.

Verksamhetsprogram för Anhörigcentrum. Kalmar 2007-08-13.
Ansökan.

Wistus, S. & Andersson, M. (2009) Att organisera för lärande mellan forskning och utveckling – erfarenheter från NTG Partnerskap.

I: Red. Svensson, L. Brulin, G. Jansson, S. & Sjöberg, K. 2009.

Lärande utvärdering genom följeforskning. Lund: Studentlitteratur.

www.anhoriga.se

<http://www.ewenger.com/theory/index.htm>

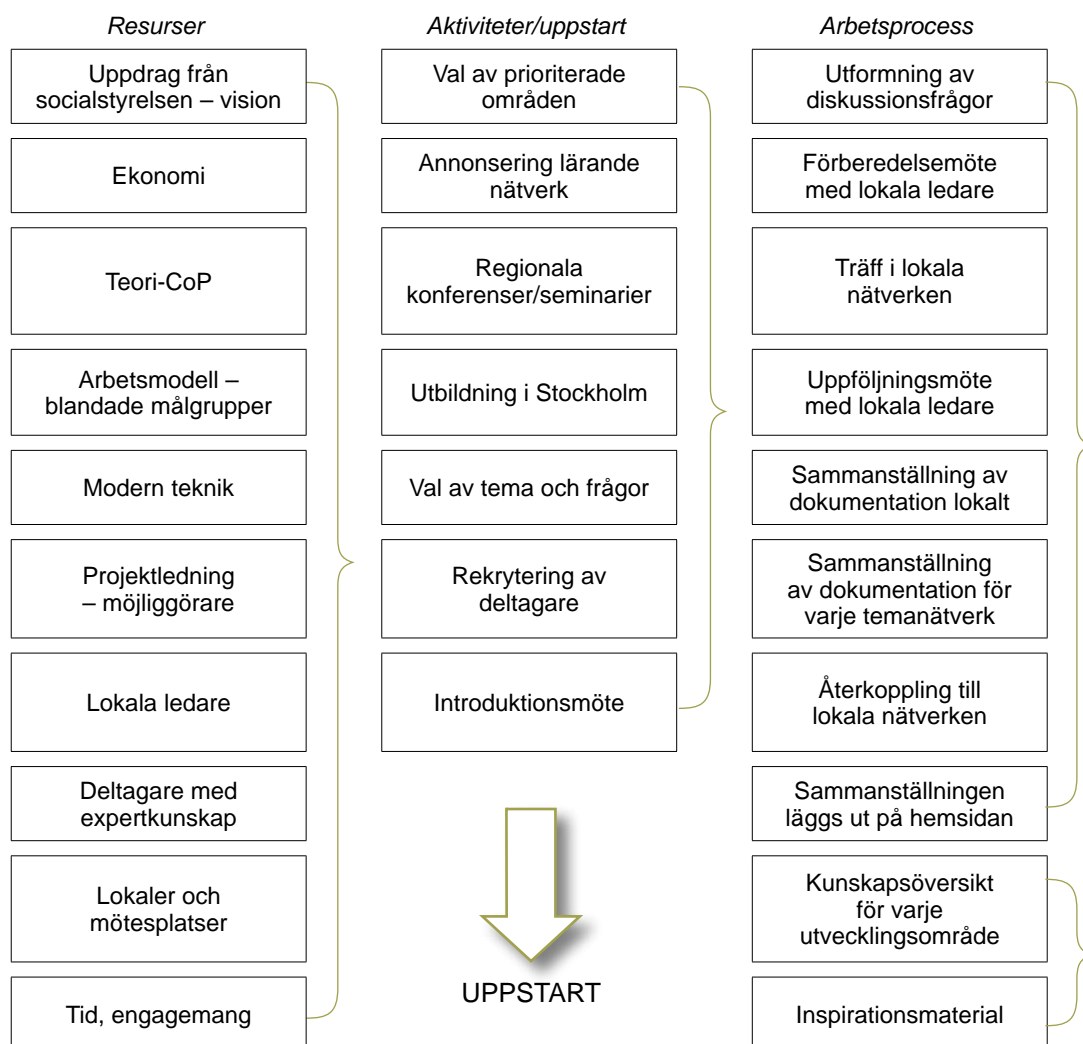
[www.faculty.valenciac.edu/development/Programs/TLA_academy/
documents/CommunityofPractice.pdf](http://www.faculty.valenciac.edu/development/Programs/TLA_academy/documents/CommunityofPractice.pdf)

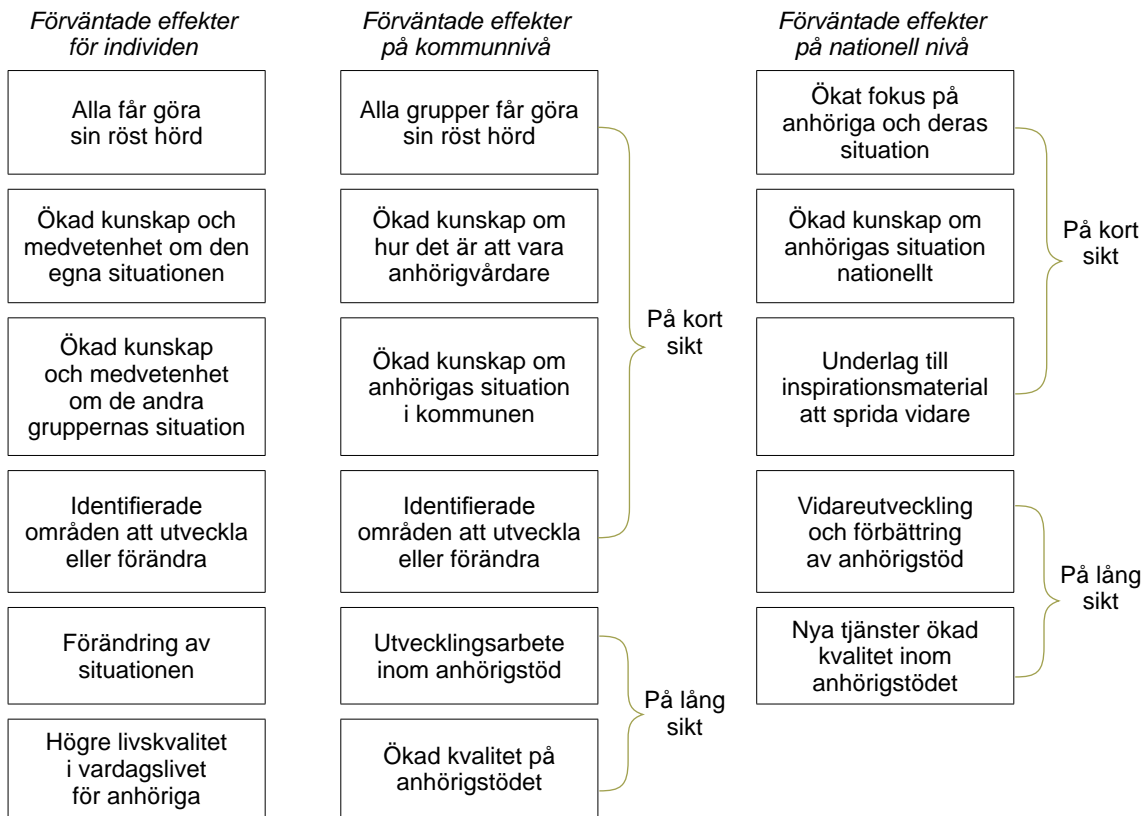
[www3.interscience.wiley.com/journal/121397523/
abstract?CRETRY=1&SRETRY=0](http://www3.interscience.wiley.com/journal/121397523/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0)

<http://app.socialstyrelsen.se/termbank>

Bilaga 1

Verksamhetslogik för lärande nätverk NKA

Bilaga 2

Frågeguide deltagare lokala lärande nätverk

Inled med att tacka för att jag får komma till dem och berätta kort om syftet med utvärderingen. Presentera mig själv.

- Presentationsrunda för deltagarna
(namn, roll och hur många gånger varit med på träffarna)
- Varför valde ni att delta i ett lärande nätverk?
 - vad hoppades ni på att det skulle leda till för egen del?
 - vad hoppades ni att det skulle leda till inom kommunen?
- Hur har diskussionerna fungerat i gruppen tycker ni?
 - har alla fått komma till tals?
 - stämning, gruppsammanhållning
 - att vara olika målgrupper
 - diskussionsledaren
 - diskussionsfrågorna
 - återkopplingen
- Har det här deltagandet påverkat er själva på något sätt?
Hur i så fall?
 - kunskapsmässigt?
 - insikter/förståelse?
 - förhållningssätt gentemot andra utanför gruppen?
 - har förväntningarna uppfyllts?
- Har arbetet lett till några förändringar i ert eget liv eller lokalt i kommunen?
 - utvecklingsarbete inom området anhörigstöd
 - spridande av kunskap till andra personer
 - andra aktiva handlingar som är direkt effekt av deltagandet
- Hur tänker ni er att nätverket ska fungera till hösten?
Framtidsplaner?

Bilaga 3

Frågeguide lokala ledare

- Presentationsrunda av de lokala ledarna (namn, yrkesroll samt hur länge jobbat med anhörigstöd)
- Varför valde ni att bli ledare för ett lokalt nätverk?
 - vad hoppades ni att det skulle bidra till för egen del?
för kommunens del?
 - hur gick ni tillväga för att få deltagare till nätverken?
- Hur har diskussionerna fungerat i era lokala nätverk?
 - stämning, gruppsammanhållning
 - blandningen av olika målgrupper
 - deltagande (närvaro och diskussionerna)
 - diskussionsfrågorna
 - återkopplingen
- Vilka framgångsfaktorer kan ni se som gör om de lokala nätverken fungerar bra?
 - vilka hinder/utmaningar?
 - kolla av ovanstående i relation till blandningen av olika målgrupper och användningen av Marratech och hemsida
- Vilket stöd har ni själva fått från möjliggörarna (praktiker och forskare)?
 - hur har det fungerat?
 - utbildning (ex Marratech)
 - finns det något ni vilja förändra?
- Har deltagandet påverkat er själva på något sätt och hur i så fall?
 - kunskapsmässigt
 - insikter/förståelse
 - förhållningssätt
- Har arbetet i lärande nätverk lett till några förändringar i ert eget liv eller lokalt i kommunen?
 - utvecklingsarbete inom området anhörigstöd
 - spridande av kunskap till andra personer
 - andra aktiva handlingar som är en direkt effekt av deltagandet
- Hur ser ni på arbetet i lärande nätverk till hösten? Framtidsplaner?

Blandade lärande nätverk

Hur skapar man bättre stöd till anhöriga som vårdar en närstående i hemmet? Ett sätt kan vara "blandade lärande nätverk". Metoden har provats och utvärderats inom Nationellt kompetenscentrum Anhöriga, NkA.

Syftet med nätverken har varit att identifiera och utveckla bättre stöd till anhöriga på både lokal och nationell nivå. Nätverken har bestått av anhöriga, anställda inom vård- och omsorg, beslutsfattare och representanter från organisationer.

Resultatet visar bland annat att anhörigstödet har fått ökat fokus i de kommuner som har deltagit i nätverken.

teknik för
äldre

www.teknikforaldre.se

Hjälpmiddelsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

Hjälpmiddelsinstitutet arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra och säkra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet omfattar:

- provning och stöd vid upphandling av hjälpmedel
- forskning och utveckling
- utredningsverksamhet
- utbildning och kompetensutveckling
- internationell verksamhet
- information och kommunikation

Hjälpmiddelsinstitutets huvudmän är staten och Sveriges Kommuner och Landsting.

Hjälpmiddelsinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby

Tfn 08-620 17 00

Fax 08-739 21 52

Texttfn 08-759 66 30

E-post registrator@hi.se

Webbplats www.hi.se

Artikelnummer

10317